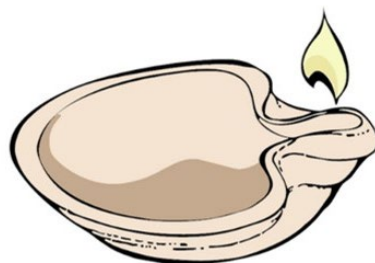

Univerza v Novem mestu
Fakulteta za *zdravstvene vede*

INŠTITUT
ANTONA TRSTENJAKA
ZA GERONTOLOGIJO IN MEDGENERACIJSKO SOŽITJE
ANTON TRSTENJAK INSTITUTE
FOR GERONTOLOGY AND INTERGENERATIONAL RELATIONS

Ocena primerljivosti Slovenije s sosednjimi državami pri zagotavljanju formalnih in neformalnih oblik pomoči za oskrbo starejših (V5-24070)

Poročilo 1

Dobre prakse zagotavljanja oskrbe in družabništva starejšim, vključevanja posameznikov v podporne aktivnosti ter preverjanje zakonskih možnosti in administrativnih ovir v Sloveniji

April 2025

Citiraj poročilo: Univerza v Novem mestu Fakulteta za zdravstvene vede in Inštitut Antona Trstenjaka. (2025). *Dobre prakse zagotavljanja oskrbe in družabništva starejšim, vključevanja posameznikov v podporne aktivnosti ter preverjanje zakonskih možnosti in administrativnih ovir v Sloveniji*. Dobre prakse drugih držav na področju dodatnih možnosti za zagotavljanje oskrbe, pomoči in družabništva starejšim (V5-24070). Financirano s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstva za solidarno prihodnost.

1 UVOD

Demografski trendi staranja prebivalstva v Sloveniji in večini evropskih držav vse bolj obremenjujejo obstoječe zdravstvene in socialne sisteme. Večji delež starejšega prebivalstva pomeni večje potrebe po oskrbi, s čimer se povečujejo tudi stroški in potreba po delovni sili. Po podatkih Statističnega urada RS je bilo v Sloveniji v zadnji polovici leta 2021 starejših od 65 let 20,9 % prebivalcev in 5,5 % starejših od 80 let. Projekcije kažejo, da se bo v Sloveniji delež starih nad 65 let z 20 % v letu 2019, povečal na 31 % v letu 2050, od tega delež starih nad 80 let z manj kot 6 % v letu 2019 na 11 % v letu 2050 (SURS, 2025). Ali drugače povedano, statistične projekcije kažejo, da se bo v Sloveniji med letoma 2013 in 2060 delež oseb, starih 80 let ali več, povečal s 4,5 % na 12,3 % (EU-28: 5,1 %–11,8 %), kar pomeni, da bo dolgotrajno oskrbo (DO) potrebovalo več kot dvakrat toliko ljudi kot danes. Staranje povzroča upad fizične moči posameznikov in prisotnost kroničnih zdravstvenih težav z multimorbidnostjo in posledično polifarmacijo, kar slabša njihovo sposobnost samooskrbe in povečuje potrebo po DO.

Glavni izziv, s katerim se soočajo slovenski sektor DO, je neizveden zakon, ki bi zagotovil stabilen in sistematičen način financiranja ter omogočil razvoj integrirane DO. Med perečimi izzivi je izjemno pomanjkanje kadra v sektorju DO.

Ključni izziv je tudi akutno pomanjkanje usposobljenih zdravstvenih delavcev, negovalcev ter drugih delavcev v DO, kar negativno vpliva na kakovost oskrbe. Naša raziskava v okviru CRP-projekta *Promocija poklicev v DO* je razkrila, da je več kot polovica anketirancev, ki je bila zaposlena v DO, razmišljala o menjavi službe v zadnjih 12 mesecih (Analiza ukrepov promocije poklicev v DO: kvantitativna raziskava, 2023). Naša raziskava je tudi pokazala, da poleg tega, da so pogosto pogoji dela zahtevni, plače pa nizke, slaba tudi organizacijska in komunikacijska klima, kar dodatno zmanjšuje privlačnost teh poklicev. Skoraj polovica zaposlenih v DO ni zadovoljna z obsegom in vsebino delovnih nalog, saj meni, da mora opravljati delo, ki od njih zahteva več, kot je razumno, in to naloge, ki bi jih bilo treba narediti drugače. Večina zaposlenih je poročala, da tudi čuti veliko obremenjenost, saj meni, da delajo pod velikim časovnim pritiskom in imajo pogosto preveč opravkov. Torej, največje ovire pri zaposlovanju v DO so plača, kadrovski normativi, delovni urnik in zahtevnost dela, največje spodbude pa so stalnost zaposlitve, samostojnost pri delu, odnos z uporabniki in možnost koriščenja odsotnosti ter kompetence.

Naslednji pomemben izziv je zelo razdrobljeno področje oskrbe v Sloveniji – socialni in zdravstveni sektor sta med seboj zelo ločena, kar povzroča pomanjkanje medsektorske komunikacije. Enak problem se pojavlja pri storitvah, ki na področju neformalne oskrbe že obstajajo, vendar ostajajo neprepoznane zaradi pomanjkanja komunikacije med storitvami, deležniki in prejemniki storitev.

Neformalna oskrba, ki jo zagotavljajo družinski člani, prijatelji ali skupnostne mreže, ostaja ključni steber podpore za starejše, je pogosto spregledana v političnih razpravah in strategijah. Po rezultatih projekta (RESIL4CARE Adoption and Implementation in Organizations, 2023) Statistični podatki kažejo, da je v Sloveniji med 200.000 in 400.000 ljudi v primarni vlogi družinskega oskrbovalca, kar pomeni, da je vsak deseti do vsak peti Slovenec družinski oskrbovalec. Med neformalnimi oskrbovalci v Sloveniji je 80 % družinskih članov, pri čemer oskrbo običajno prevzame zakonec ali hči (najpogostejše starejše ženske), v manjši meri pa sin, vnuki, snaha ter sestra ali brat. Preostalih 20 % predstavljajo drugi neformalni oskrbovalci (sosedje, prijatelji, prostovoljci). V Sloveniji več kot 20.000 sosedov pomaga invalidnim osebam nekaj ur na teden, kar je bistveno nad evropskim povprečjem. Raziskovanje motivacije za nudenje oskrbe pri neformalnih oskrbovalcih je pokazalo, da sta najpogostejša motivatorja dober občutek, da so naredili nekaj dobrega za oskrbovanca, ter hvaležnost oskrbovanca. Na drugi strani pa neformalni oskrbovalci v Sloveniji najpogostejše poročajo o naslednjih izzivih: negovalna dela (dvigovanje, nepokretnost, osebna higiena in hranjenje); težave z oskrbovancem (nezadovoljstvo, nenaklonjenost, nezaupanje), zavračanje pomoči, težka bolezen oskrbovanca; duševna stiska; oskrbovalčeva nemoč, lastna bolezen oskrbovalca, pomanjkanje časa (usklajevanje dela, družine in oskrbe) ter oddaljenost, nedostopnost javne oskrbe in pomanjkanje denarja. Družinski oskrbovalci v Sloveniji si predvsem želijo več znanja za razumevanje oskrbovanca, boljše negovalne

veščine (operativne in komunikacijske), možnost sproščujočega oddiha ter povezovanje z drugimi oskrbovalci. Čeprav ta oblika pomoči znatno prispeva k blagostanju starejših, se sooča s številnimi izzivi, kot so pomanjkanje formalne podpore, izgorelost skrbnikov in nezadostna pravna ter finančna priznanja. Ta raziskava bo proučevala, kako se lahko neformalna oskrba bolje integrira v sisteme pomoči, ter identificirala strategije za njeno podporo in vzdržnost. Pri tem je treba razlikovati med družinsko in drugo neformalno oskrbo ter vlogo, ki jo imajo pri oskrbi in širši skrbi za starejše prostovoljci. V Sloveniji številne prostovoljske organizacije razvijajo družabništvo in druge oblike prostovoljstva za zmanjševanje socialne izoliranosti starejših tako v institucijah kakor v domačem okolju. V Sloveniji na področju neformalne oskrbe na družbenih omrežjih neposredno deluje le Facebook skupina Družinski oskrbovalci, ki jo je leta 2017 ustanovil Inštitut Antona Trstenjaka in je namenjena družinskim oskrbovalcem ter drugim, ki skrbijo za starejše, bolne ali invalidne osebe. Skupina, ki trenutno šteje 422 članov. Posredno pa neformalne oskrbovalce nagovarjajo druge Facebook strani in skupine, kot so Spominčica (ozaveščanje o demenci), L&L (podpora bolnikom z limfomom in levkemijo), Sladkorčki (pomoč otrokom s sladkorno boleznijo) ter storitvene organizacije, kot je Blaginja (prodaja in najem medicinskih pripomočkov). Te strani ponujajo informacije in podporo, ki so lahko koristne tudi za družinske oskrbovalce, čeprav niso neposredno namenjene njim. Pojavljajo se tudi prostovoljske oblike pomoči pri manjših opravilih. Takšne oblike prostovoljstva lahko delno prevzamejo socialni vidik oskrbe, v manjši meri lahko služijo tudi kot podpora in razbremenitev neformalnih oskrbovalcev, ne morejo in, skladno s pravili ter etičnimi kodeksi, ki ščitijo prostovoljce, ne smejo prevzeti sistemске podpore, ki jo omogoča zakonsko organizirana DO. Ta raziskava proučuje tudi možnosti prostovoljstva v sistemu DO v Sloveniji.

Če povzamemo, v Evropi se, zaradi staranja prebivalstva, pomanjkanju sredstev ter pomanjkanja kadra v DO, povečuje potreba po učinkovitih in dostopnih oblikah pomoči za starejše. Slovenija se – tako kot njene sosednje in druge primerljive države – sooča s to problematiko, vendar pa se strategije in obseg zagotavljanja pomoči med državami razlikujejo. Problematika raziskave izhaja iz potrebe po analizi in primerjavi različnih sistemov pomoči, tako formalnih (npr. domovi za starejše, dnevni centri, oskrba na domu) kot neformalnih (družinska pomoč, skupnostni projekti, prostovoljstvo) med sosednjimi (Avstrija, Italija) in primerljivimi oziroma zglednimi državami (npr. Nemčija, Irska, Škotska in skandinavske države). Glavni izziv, ki ga naslavljam, je ugotoviti, kako te države zadovoljujejo potrebe svojih starejših državljanov in kako je slovenski sistem primerljiv z njihovimi. V kontekstu Slovenija in druge evropske države sledijo različnim pristopom k zagotavljanju podpore starejšim osebam. Projekt se osredotoča na primerjalno analizo formalnih in neformalnih sistemov pomoči za starejše, ki so ključni za zagotavljanje njihove kakovosti življenja. Osredotoča na potrebo po poglobljenem razumevanju strukturnih in funkcionalnih razlik med sistemoma pomoči v različnih državah. To razumevanje je ključno za identifikacijo najboljših praks in strategij, ki bi jih bilo mogoče implementirati za izboljšanje obstoječih politik. Izhodišče je torej potreba po razumevanju struktur in mehanizmov, ki podpirajo formalne in neformalne oblike pomoči v primerljivih državah, torej po primerjalni raziskavi.

Namen študije je bil ugotoviti dobre prakse iz drugih držav na področju dodatnih možnosti za zagotavljanje oskrbe, pomoči in družabništva starejšim v okviru prvega delovnega sklopa ter možnosti in oblik vključevanja posameznikov za nudenje podpore in družabništva v okviru drugega delovnega sklopa ter preveriti obstoječe zakonske možnosti v Sloveniji ter postopke in administrativne ovire za vključevanje oseb v navedene oblike pomoči v okviru tretjega delovnega sklopa.

2 METODE

Protokol študije je pregledala in potrdila Etična komisija Fakultete za zdravstvene vede Univerze v Novem mestu (Univerzitetno etično soglasje št. UNM FZV-98/2024).

I. V okviru prvega delovnega sklopa (DS1: Pregled dobrih praks drugih držav na področju dodatnih možnosti za zagotavljanje oskrbe, pomoči in družabništva starejšim) smo z namenom pregleda dobrih praks drugih držav na področju zagotavljanja dodatnih možnosti za zagotavljanje oseb za oskrbo, pomoč in družabništvo uporabnikom pri izvajalcih socialnovarstvenih storitev in DO ter v domačem okolju smo uporabili naslednje metode:

- Pregled literature: Pregled znanstvenih člankov, poročil organizacij, primerjalnih študij in strokovne literature s področja DO in socialnovarstvenih storitev v tujini;
- Analiza primerov dobre prakse: Identifikacija in analiza konkretnih programov, projektov in politik v tujini, ki so uspešno izboljšali dostopnost in kakovost oskrbe ter pomoči starejšim;
- Intervjuji z mednarodnimi strokovnjaki za pridobitev in evalvacijo dobrih praks (N = 7): Za pridobitev poglobljenega vpogleda v sisteme dolgotrajne oskrbe, pomoči in družabništva starejšim je bilo opravljenih sedem polstrukturiranih intervjujev z mednarodno priznanimi strokovnjaki s področja socialnega varstva, javnega zdravja in upravljanja oskrbe iz Avstrije, Nemčije, Italije, Švedske, Škotske, Irske in Finske. Intervjuvanci so bili izbrani na podlagi njihove strokovne usposobljenosti in zastopanosti v državah, ki so bodisi geografsko in kulturno primerljive s Slovenijo bodisi predstavljajo uveljavljene primere inovativnih in sistemsko urejenih pristopov k oskrbi starejših. Intervjuji so temeljili na enotnem naboru vprašanj, razdeljenih v šest vsebinskih sklopov: (1) oblike dolgotrajne oskrbe, (2) vrste in razširjenost pomoči starejšim, (3) socialna integracija in družabništvo, (4) organizacija in medinstitucionalno sodelovanje, (5) izzivi in dobre prakse ter (6) ključna priporočila. Pridobljeni odgovori so bili kvalitativno analizirani in primerjalno obravnavani, z namenom oblikovanja smernic za izboljšanje slovenskega sistema dolgotrajne oskrbe.

II. V okviru drugega delovnega skopa (Raziskovanje različnih možnosti in oblik vključevanja oseb za pomoč in družabništvo) z namenom raziskati različne možnosti in oblike vključevanja oseb za pomoč in družabništvo: prostovoljstvo, laična pomoč, sodelovanje s šolami ter fakultetami (prakse, pripravništva ...), različne oblike zaposlitev, s katerimi bi se lahko vključili v pomoč pri oskrbi ali v družabništvo in tako razbremenili izvajalce DO uporabili različne metode.

Izvedli smo fokusne skupine (n = 53) s študenti (n = 10), dijaki šolskega centra Novo mesto (n = 19), zaposlenimi (n = 6), upokojenci z izkušnjo prostovoljstva v dolgotrajni oskrbi (n = 9) in laičnimi oskrbovalci v različnih prostovoljnih organizacijah (n = 9) za ugotavljanje njihovega interesa in motivacije ter oceno preferiranih oblik vključevanja, ki smo jih izvajali decembra 2024 in januarja 2025. Fokusne skupine so potekale v živo ali online glede na možnosti udeležencev. Izvedli smo tematsko analizo prepisov in naracijsko predstavili rezultate.

Uporabili smo namizno raziskovanje in izvedli tudi krajšo analizo obstoječih programov. Pregledali smo obstoječe prostovoljne programe, šolskih sodelovanj, zaposlitvenih priložnosti in programov laične pomoči v socialnovarstvenih ustanovah.

III. V okviru tretjega delovnega sklopa (Preverjanje obstoječih zakonskih možnosti in administrativnih ovir v Sloveniji) smo izvedli pravno analizo z namenom preverjanja možnosti vključitve prostovoljstva v Zakon o dolgotrajni oskrbi (ZDO) ter možnosti uvedbe instituta »prostovoljskega dodatka« v Zakon o prostovoljstvu (ZProst).

3 REZULTATI

Preden predstavimo sisteme DO po posameznih državah, naj predstavimo pristop EU k DO. Do leta 2022 je bil pristop EU k politiki oskrbe in oskrbovalcem začetni, vendar precej razdrobljen. Za razliko od otroškega varstva DO skoraj ni bila del političnega diskurza EU in je bila pogosto omejena na vprašanje usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja, kljub temu da je demografsko staranje že nekaj časa pereča tema. Evropska komisija je skozi evropski semester, ki predstavlja letni cikel pregledovanja usklajevanja socialno-ekonomskih in fiskalnih politik v EU, že dolgo priporočala državam članicam zmanjšanje stroškov zdravstvenih in socialnih sistemov, vključno z DO.

Pravica do oskrbe je bila vključena v **Evropski steber socialnih pravic (EPSR)**, ki ga je EK predstavila leta 2017. Načelo 18 priznava, da ima vsakdo pravico do cenovno dostopnih, kakovostnih storitev DO, zlasti do oskrbe na domu in storitev v skupnosti. EPSR prav tako priznava pravico do poštenih delovnih pogojev, čeprav ne posebej za sektor oskrbe, ter pravico do pravočasnega dostopa do cenovno dostopne, preventivne in kurativne zdravstvene oskrbe (načelo 16), pravico invalidov do dostojnega življenja in dostopa do storitev za vključevanje na trg dela in v družbo (načelo 17), pravico do enakosti spolov (načelo 2) ter usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja (načelo 9).

Leta 2019 je EU sprejela **Direktivo o usklajevanju poklicnega in zasebnega življenja**, katere cilj je boljša podpora usklajevanju dela in življenja za vse, tako starše kot neformalne oskrbovalce. Direktiva temelji na prepoznavanju škodljivih posledic sedanjega stanja za kakovost življenja ljudi, ki usklajujejo plačano delo in oskrbo, ter za enakost spolov, saj večino oskrbe še vedno prevzemajo ženske. Poudarjanje polne udeležbe žensk na trgu dela z izboljšanjem ravnovesja med delom in življenjem ter enakomernejšo delitvijo oskrbe med spoloma naj bi pozitivno vplivalo na gospodarstvo. Za neformalne oskrbovalce je Direktiva uvedla dopust za oskrbovalce in prožne delovne ureditve za osebe z oskrbovalnimi obveznostmi, kar je bil prvi znak pozornosti do izzivov, s katerimi se soočajo neformalni oskrbovalci pri usklajevanju dela in oskrbe. Kljub temu so bili predlagani ukrepi precej zadržani, organizacije oskrbovalcev pa so izpostavile številne omejitve, kot so: stroga definicija oskrbovalca, kratek dopust brez jasnih določil o nadomestilu, pogojevanje prožnih delovnih ureditev in osredotočenost Direktive izključno na zaposlene oskrbovalce.

Evropska strategija za oskrbo, predstavljena leta 2022, je oskrbo, tako otroško kot dolgotrajno, postavila v ospredje agende EU. Strategija označuje premik paradigme, saj oskrbo iz zasebne sfere postavlja v javno in politično sfero. Oskrbovanje priznava kot javno dobrino in poudarja potrebo po strukturnih spremembah za uresničitev pravic, opredeljenih v EPSR. Strategija spremlja priporočilo o dostopu do cenovno dostopne, kakovostne DO, ki ga je ob koncu leta 2022 sprejel Svet EU. Za delavce v DO strategija priporoča podporo kakovostnemu zaposlovanju in poštenim delovnim pogojem, vključno z nacionalnim socialnim dialogom, kolektivnim pogajanjem, konkurenčnimi plačami ter zaščito pred diskriminacijo, nadlegovanjem in nasiljem. Poleg tega poziva k profesionalizaciji oskrbe, reševanju pomanjkanja kadrov ter vzpostavljanju kariernih poti v sektorju DO, vključno z usposabljanjem in validacijo veščin. Za neformalne oskrbovalce strategija in priporočilo priznavata, da oskrbovanje lahko negativno vpliva na njihovo fizično in duševno zdravje ter predstavlja oviro za zaposlovanje, zlasti za ženske. Priporočila vključujejo: jasne postopke za prepoznavanje neformalnih oskrbovalcev, dostop do usposabljanj in psihološke podpore, usklajevanje plačanega dela in oskrbe ter zagotavljanje socialne zaščite ali finančne podpore, ki ne odvrača od tržne udeležbe. Strategija prvič določa vizijo EU za DO, ki temelji na človekovih pravicah, spoštovanju dostojanstva in celostnem pristopu k oskrbi, ki vključuje tako formalne kot neformalne oskrbovalce. Kljub napredku pa uspeh strategije na koncu leži v rokah nacionalnih načrtov, ki morajo biti ambiciozni, ustrezno financirani in merljivi, da bi izboljšali dostopnost, kakovost in cenovno dostopnost storitev oskrbe.

3.1 Pregled literature o posameznih sistemih DO

Pregled literature (Bocquaire, 2016; Euronews, 2023); Lee et al., 2023; Spasova et al., 2018; World Health Organization, 2021, 2024; Fischer, 2022; WELL CARE, 2024) je pokazal, da je DO ključni element socialne politike v številnih evropskih državah, saj se soočajo s starajočim se prebivalstvom in

naraščajočimi potrebami po oskrbi. V nadaljevanju so predstavljene ključne značilnosti sistemov DO v Avstriji, Nemčiji, Švedski, na Nizozemskem, Irskem, Finskem, Italiji in na Škotskem.

Avstrija

Avstrija je leta 1993 uvedla univerzalni sistem DO, ki temelji na denarnih prejemkih za upravičence. Sistem je financiran iz splošnih davčnih prihodkov, kar zagotavlja stabilnost in trajnost financiranja. Upravičenci prejmejo denarne prejemke, ki so namenjeni kritju stroškov oskrbe, pri čemer lahko sami izbirajo med formalnimi in neformalnimi oblikami oskrbe. Ta pristop spodbuja individualno prilagojeno oskrbo in omogoča večjo fleksibilnost pri izbiri oskrbovalcev.

Avstrijski sistem poudarja pomen neformalne oskrbe, pri čemer družinski člani pogosto prevzemajo vlogo oskrbovalcev. Vendar pa država zagotavlja tudi podporo formalnim oskrbovalcem, da se zagotovi kakovostna oskrba za vse upravičence. Poleg tega so vzpostavljeni različni programi za podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančnimi spodbudami.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Mešan sistem, ki vključuje nacionalne in lokalne vire ter zasebne prispevke (davke in prispevke za socialno varnost). Velik poudarek je na razdelitvi odgovornosti med centralno in lokalno raven;
- **Organizacija storitev:** Lokalni organi so ključni pri izvajanju storitev, odločanje o prejemnikih pa je skupna naloga centralne in lokalne ravni. Poudarek na oskrbi na domu z možnostjo gotovinskih nadomestil za neformalne skrbnike;
- **Izzivi:** Fragmentacija odgovornosti med zdravstvenim in socialnim sektorjem; pomanjkanje zaposlenih v DO;
- **Poudarek:** Prednost imajo storitve pomoči na domu, vendar institucionalne storitve ostajajo pomemben del oskrbe. Avstrija nudi tudi finančno podporo neformalnim skrbnikom, kar spodbuja domačo oskrbo.

Nemčija

Nemški sistem DO temelji na širšem socialnem zavarovanju, subsidiarnosti, solidarnosti in ohranjanju družbenega statusa. Zanj je značilna mešanica državne podpore in vključenosti družin pri zagotavljanju oskrbe, kar odraža širši sistem socialne države. Nemčija je leta 1995 uvedla obvezno zavarovanje za dolgotrajno oskrbo, ki je del socialnega zavarovalnega sistema. Sistem je financiran s prispevki delodajalcev in delojemalcev, kar zagotavlja stabilno financiranje oskrbe. Upravičenci lahko izbirajo med denarnimi prejemki, ki jih uporabijo za neformalno oskrbo, ali storitvami formalne oskrbe, ki jih zagotavljajo profesionalni oskrbovalci.

Nemški sistem poudarja pomen neformalne oskrbe, pri čemer družinski člani pogosto prevzemajo vlogo oskrbovalcev. Vendar pa država zagotavlja tudi podporo formalnim oskrbovalcem, da se zagotovi kakovostna oskrba za vse upravičence. Poleg tega so vzpostavljeni različni programi za podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančnimi spodbudami. Torej, Nemčija ostaja odvisna od neplačane oskrbe, ki jo delno nadomesti država. Pravna zahteva, da ima domača oskrba prednost pred institucionalno, dodatno poudarja vlogo družin, predvsem žensk, pri oskrbi.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Sistem temelji na obveznem zavarovanju za DO. Premije plačujejo vsi zaposleni, delodajalci pa prispevajo enak delež. Zavarovanje DO temelji na principu medgeneracijske solidarnosti (pay-as-you-go). Prispevke v enakem deležu plačujejo zaposleni in delodajalci, prispevna stopnja pa znaša 3,4 % prihodka (od leta 2024) in variira glede na število otrok. Zakon o socialnem zavarovanju opredeljuje neformalne oskrbovalce kot osebe, ki v domačem okolju zagotavljajo oskrbo najmanj 10 ur tedensko. Ti oskrbovalci so upravičeni

do socialnih ugodnosti, kot so pokojninsko, nezgodno in zavarovanje za primer brezposelnosti, čeprav finančne podpore ni;

- **Univerzalnost:** Dolgotrajno oskrbo zagotavlja univerzalna pokritost, ki ni pogojena s sredstvi ali dohodkom;
- **Izzivi:** Naraščajoče povpraševanje po storitvah in potreba po usposobljenem kadru;
- **Poudarek:** Poudarek je na deinstitucionalizaciji in večji dostopnosti storitev na domu. Sistem zagotavlja tudi možnost gotovinskih nadomestil, ki jih lahko prejemniki uporabljajo za neformalno oskrbo.

Švedska

Švedska ima dolgo tradicijo zagotavljanja univerzalne in dostopne DO, ki je financirana iz splošnih davčnih prihodkov. Sistem poudarja pomen formalne oskrbe, ki jo zagotavljajo profesionalni oskrbovalci, medtem ko je vloga neformalne oskrbe manjša. Upravičenci imajo dostop do širokega spektra storitev, vključno z oskrbo na domu, institucionalno oskrbo in drugimi oblikami podpore.

Švedski sistem DO je znan po visoki kakovosti storitev in poudarku na individualnih potrebah upravičencev. Poleg tega država zagotavlja podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančnimi spodbudami, da se zagotovi kakovostna oskrba za vse upravičence.

Švedski sistem DO je decentraliziran in temelji na socialnodemokratskem modelu socialne države, ki državljanom zagotavlja oskrbo od zibelke do groba. Čeprav je ta model znan po svoji velikodušnosti, se sooča z izzivi, kot so fiskalne omejitve na ravni občin in regij, staranje prebivalstva ter pomanjkanje kadra v DO. Parlament in vlada na nacionalni ravni določata cilje in smernice prek zakonodaje, medtem ko so za izvajanje DO odgovorne občine in regije. Glavna zakona, ki urejata DO, sta Zakon o socialnih storitvah (SoL) in Zakon o zdravstvenih in medicinskih storitvah (HSL). Regije skrbijo za večino zdravstvenih storitev, tudi tistih na domu, občine pa zagotavljajo oskrbo na domu in v institucijah. Tako regije kot občine imajo avtonomijo pri prilagajanju storitev lokalnim potrebam. Poleg javnega sektorja imajo vse večji delež pri zagotavljanju oskrbe zasebni ponudniki. V letu 2023 je delež zasebnikov v socialni oskrbi znašal 21 %, v zdravstvu pa 20 %. Velike so regijske razlike, z višjimi deleži v Stockholmu in nižjimi v regiji Norrbotten na severu države. Švedski sistem DO se financira z javnimi sredstvi, zasebnim zavarovanjem in neposrednimi prispevki uporabnikov. Večino financiranja zagotavljajo davki, zaradi česar so storitve cenovno dostopne večini prebivalcev. Prispevki uporabnikov se določajo glede na dohodek in obseg potrebne oskrbe, kar zagotavlja univerzalen dostop ne glede na finančni položaj posameznika. Občine pogosto ponujajo podpirne skupine, svetovanje ter aktivnosti za dobro počutje, kot so hoja s palicami, vodna gimnastika in masaže. Na voljo so tudi centri za dnevno oskrbo za oskrbovance (starejše ali osebe z demenco) ter kratkoročna institucionalna oskrba. Za osebe z večkratnimi in hudimi invalidnostmi je v veljavi zakon o posebni podpori in storitvah (LSS), ki zagotavlja bolj radodarne storitve za to ciljno skupino.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Temelji na obdavčenju in je popolnoma decentraliziran. Lokalni organi imajo ključno vlogo pri organizaciji in financiranju;
- **Univerzalnost:** Sistem je zasnovan na univerzalni dostopnosti, kar omogoča visoko raven pokritosti;
- **Izzivi:** Pomanjkanje formalnih delavcev v negovalnem sektorju;
- **Poudarek:** Osredotoča se na oskrbo na domu in storitve, ki omogočajo starejšim, da ostanejo v svojih skupnostih. Institucionalna oskrba je manj razširjena, a dostopna. Švedska pripravlja strategijo za zmanjšanje nehotene osamljenosti, ki bo do leta 2025 obravnavala tudi neformalne oskrbovalce kot ranljivo skupino. Prav tako je v teku nova strategija za duševno zdravje in preprečevanje samomorov, kjer bo poudarek na podpori neformalnim

oskrbovalcem. Švedska ostaja zgled univerzalnega in vključujočega sistema DO, vendar se sooča z izzivi, kot so pomanjkanje kadra, večja obremenitev družinskih oskrbovalcev in prilagajanje storitev starajočemu se prebivalstvu.

Nizozemska

Nizozemska ima enega najbolj razvitih sistemov DO, ki temelji na obveznem socialnem zavarovanju. Nizozemski zdravstveni sistem ima značilnosti konservativno-korporativnega modela socialne države, ki temelji na javnem obveznem zavarovanju za zdravstveno in dolgotrajno oskrbo. Sistem vključuje kontrolirane tržne mehanizme, kjer konkurirajo ponudniki zdravstvenih storitev in zavarovalnice. Sistem DO temelji na geografsko porazdeljeni odgovornosti javnih zdravstvenih zavarovalnic, medtem ko socialno oskrbo upravljajo in financirajo občine. Vse tri komponente sistema (zdravstveno zavarovanje, zavarovanje za DO in socialna podpora) temeljijo na načelih solidarnosti in dostopnosti za vse prebivalce. Večina ponudnikov deluje kot neprofitne organizacije.

Nizozemski sistem DO ponuja univerzalen dostop do širokega spektra storitev, vključno s kakovostno oskrbo v domovih za ostarele, obsežno oskrbo na domu in socialno pomočjo za osebe, ki potrebujejo pomoč zaradi bolezni, invalidnosti ali starosti. Sistem je razdeljen na tri zakonske akte: **Zakon o socialni podpori (WMO)**, **Zakon o zdravstvenem zavarovanju (ZVW)** in **Zakon o dolgotrajni oskrbi (WLZ)**.

- **WMO** decentralizira socialno oskrbo na občine, da bi okrepil vlogo socialnih mrež pri zagotavljanju oskrbe in omogočil državljanom aktivno sodelovanje v družbi;
- **ZVW** pokriva nego in osebno oskrbo na domu za posameznike, ki potrebujejo pomoč manj kot 24 ur na dan;
- **WLZ** je namenjen najbolj ranljivim posameznikom, ki potrebujejo stalni nadzor ali oskrbo.

Vsi ponudniki DO so zasebni, večinoma neprofitni, in njihovo delo je javno regulirano ter financirano.

DO se financira iz treh javnih shem: socialno zavarovanje za DO, socialno zdravstveno zavarovanje in Zakon o socialni podpori (WMO). Sheme pokrivajo celotno prebivalstvo, vpis v zavarovanje pa je obvezen. Financiranje temelji na namensko določenih premijah za zavarovanje, medtem ko WMO financira splošna obdavčitev. V sistemu je malo neposredne soudeležbe uporabnikov.

Nizozemska ima najvišje stroške DO v EU, ki leta 2022 znašajo 3,8 % BDP. Stroški naj bi se v prihodnosti znatno povečali, pri čemer so priporočila EU usmerjena v povečanje učinkovitosti sistema brez zmanjšanja kakovosti ali dostopnosti.

Nizozemski sistem poudarja pomen formalne oskrbe, ki jo zagotavljajo profesionalni oskrbovalci, medtem ko je vloga neformalne oskrbe manjša. Poleg tega država zagotavlja podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančnimi spodbudami, da se zagotovi kakovostna oskrba za vse upravičence.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Long-Term Care Insurance (LTCI) temelji na univerzalni shemi zavarovanja, ki jo financirajo obvezni prispevki;
- **Organizacija storitev:** Sistem je eden najbolj obsežnih in vključuje širok nabor storitev, od oskrbe na domu do specializirane institucionalne oskrbe. Ima visoko razvite institucionalne in domače storitve z možnostjo individualiziranih rešitev;
- **Izzivi:** Povečani stroški oskrbe zaradi staranja prebivalstva;
- **Posebnosti:** Sistem vključuje tudi močno reguliran trg ponudnikov storitev, kar zagotavlja konkurenčnost in kakovost. Nizozemski sistem DO združuje univerzalen dostop, solidarnost in visok standard oskrbe, vendar se sooča z izzivi, kot so pomanjkanje delovne sile in naraščajoči stroški.

Irska

Irska se sooča z izzivi starajočega se prebivalstva in naraščajočimi potrebami po dolgotrajni oskrbi. Sistem DO je financiran iz splošnih davčnih prihodkov, pri čemer država zagotavlja različne storitve, vključno z oskrbo na domu, dnevno oskrbo in institucionalno oskrbo. Vloga neformalne oskrbe je pomembna, pri čemer družinski člani pogosto prevzemajo vlogo oskrbovalcev. Država zagotavlja podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančnimi spodbudami.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Sistem temelji na kombinaciji javnih sredstev in zasebnih prispevkov, kar lahko vodi do finančnih obremenitev za uporabnike in njihove družine;
- **Pokritost:** Omejena pokritost s storitvami pomeni, da večina oskrbe še vedno pade na neformalne skrbnike, običajno družinske člane;
- **Neformalni skrbniki:** Velik del oskrbe zagotavljajo neformalni skrbniki, običajno družinski člani, ki pogosto nimajo ustrezne podpore ali dostopa do storitev za pomoč;
- **Izzivi:** Obstajajo regionalne razlike v dostopnosti storitev DO, pri čemer so podeželska območja pogosto slabše pokrita;
- **Politike in reforme:** Irska vlada je uvedla nekatere reforme za izboljšanje sistema DO, vendar so potrebni nadaljnji ukrepi za zagotovitev trajnostnega in pravičnega sistema;
- Za izboljšanje sistema DO na Irskem je ključnega pomena nasloviti omenjene izzive ter zagotoviti enakopraven dostop do kakovostnih storitev za vse prebivalce;
- **Poudarek:** Finančne subvencije za domačo oskrbo so pomemben del sistema, vendar obstajajo omejitve glede dostopnosti institucionalnih storitev.

Finska

Finska ima univerzalni sistem DO, ki je financiran iz splošnih davčnih prihodkov. Sistem poudarja pomen formalne oskrbe, ki jo zagotavljajo profesionalni oskrbovalci, medtem ko je vloga neformalne oskrbe manjša. Upravičenci imajo dostop do širokega spektra storitev, vključno z oskrbo na domu, institucionalno oskrbo in drugimi oblikami podpore. Država zagotavlja podporo neformalnim oskrbovalcem, vključno z usposabljanji in finančno podporo.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Sistem temelji na obdavčenju in decentralizaciji, pri čemer imajo lokalne oblasti ključno vlogo pri zagotavljanju storitev;
- **Univerzalnost:** Dostop do storitev ni omejen z dohodkovnimi pogoji, vendar je potreba po oskrbi ključno merilo. Poudarek je na deinstitucionalizaciji in oskrbi na domu;
- **Izzivi:** Omejena dostopnost storitev v redkeje poseljenih območjih;
- **Poudarek:** Deinstitucionalizacija in spodbujanje domače oskrbe sta osrednji prioriteti. Na voljo so tudi obsežne storitve za pomoč pri staranju na mestu.

Italija

Italijanski sistem DO je tradicionalen in znan po selektivnem javnem sistemu storitev in veliki odvisnosti od družin, zlasti žensk, ki prevzamejo oskrbovalne funkcije. Italija velja za »familistični« oz. na družini temelječ sistem, kjer je oskrba pretežno odgovornost družin. Sistem temelji na dveh institucionalnih stebrih:

- Dodatek za pomoč (CA/Indennità di accompagnamento) – denarna pomoč v višini približno 500 € na mesec za posameznike s težko invalidnostjo, ki jo upravlja Nacionalni inštitut za socialno varnost (INPS). Dodatka ni treba upravičevati z načinom porabe, prav tako ne variira glede na stopnjo potreb;
- Programi oskrbe v storitvah ali denarju, ki jih zagotavljajo občine (socialna oskrba) in regije (zdravstvena/negovalna oskrba). Pravila in obseg storitev se med regijami in občinami zelo razlikujejo, kar ustvarja neenakosti v dostopu in pokritosti.

Italijanski sistem DO je pretežno denarno usmerjen. Družine pogosto uporabljajo denarno pomoč za najem družinskih asistentov (badanti), pogosto migrantov, ki delajo brez uradnih pogodb. Nedavna zakonodaja (Zakon št. 33/2023) predvideva popolno prenovo sistema DO, vključno z vzpostavitvijo nacionalnega mehanizma za usklajevanje storitev in ugodnosti ter enotnega organa za ocenjevanje dostopa do storitev. Čeprav je zakon korak v pravo smer, ostajajo nerešena vprašanja financiranja, profesionalizacije badanti in spodbujanja družin k uporabi formalne oskrbe. Približno 70 % stroškov DO financira država, preostanek pa uporabniki iz lastnega žepa. Ker večino oskrbe zagotavljajo neformalni oskrbovalci, bi morala celotna računovodska ocena vključevati tudi oportunitetne stroške, povezane z izgubljenimi delovnimi priložnostmi. Sistem DO v Italiji je decentraliziran in temelji na kombinaciji javnih in zasebnih storitev. Regije imajo avtonomijo pri organizaciji in financiranju storitev DO, kar vodi do razlik v dostopnosti in kakovosti storitev med posameznimi območji.

Financiranje DO v Italiji torej temelji na kombinaciji javnih sredstev, prispevkov uporabnikov in zasebnih zavarovanj. Javni sektor zagotavlja osnovne storitve, medtem ko morajo uporabniki pogosto doplačevati za dodatne storitve ali se zanašati na neformalne oskrbovalce, kot so družinski člani. Neformalna oskrba ima v Italiji pomembno vlogo, saj družinski člani pogosto prevzemajo odgovornost za oskrbo starejših. Vendar pa to lahko povzroča obremenitve za družine, zlasti v primerih, ko ni na voljo ustrezne podpore.

Italija si prizadeva izboljšati sistem DO z uvedbo nacionalnih standardov kakovosti in povečanim financiranjem javnih storitev. Poleg tega se spodbuja razvoj storitev na domu in skupnostnih storitev, da bi se zmanjšala odvisnost od institucionalne oskrbe. Na nacionalni ravni je prepoznavna neformalnih oskrbovalcev razmeroma nova. Zakon o proračunu za leto 2018 je uvedel Sklad za družinske oskrbovalce, več regionalnih zakonov pa formalno priznava neformalne oskrbovalce. Prvi je bil sprejet v Emiliji-Romanji leta 2014. Italijanski sistem omogoča različne vrste dopusta za oskrbovalce, od krajših (3 dni plačanega dopusta na mesec) do daljših (do 2 leti plačanega dopusta za skrb za resno invalidnega sorodnika). Dodatek za pomoč je glavni vir finančne podpore za družine, čeprav je namenjen oskrbovancu, ki odloča, kako bo porabil sredstva. Italijanske regije ponujajo tudi različne vrste bonusov za oskrbovalce, ki pa se razlikujejo glede na regijo. Dodatne podpore vključujejo nadomestne oblike oskrbe, psihološko svetovanje in usposabljanja.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Sistem je močno razdrobljen in se zanaša na prispevke družinskih članov. Vlada ponuja finančne subvencije, vendar so storitve neenakomerno dostopne;
- **Organizacija storitev:** DO je večinoma osredotočena na domačo oskrbo, pri čemer je institucionalna oskrba manj razvita;
- **Izzivi:** Sistem se sooča z omejitvami financiranja in neenakostmi v dostopnosti glede na regijo.

Škotska

Škotska, kot del Združenega kraljestva, ima svoj lasten sistem DO, ki se razlikuje od preostalega dela države. Leta 2002 je Škotska uvedla politiko brezplačne osebne oskrbe za starejše, kar pomeni, da so določene storitve DO brezplačne za upravičence. Ta politika je bila uvedena z namenom zmanjšanja finančnih obremenitev za starejše in njihove družine ter zagotavljanja enakopravnega dostopa do oskrbe.

Financiranje DO na Škotskem temelji na splošnih davčnih prihodkih, pri čemer lokalne oblasti igrajo ključno vlogo pri organizaciji in zagotavljanju storitev. Uporabniki so ocenjeni glede na njihove potrebe, pri čemer se določi obseg in vrsta storitev, ki jih prejmejo. Čeprav je osebna oskrba brezplačna, lahko uporabniki plačujejo za nastanitev in druge dodatne storitve, odvisno od njihovega finančnega stanja.

Škotska poudarja pomen oskrbe v skupnosti in na domu, pri čemer si prizadeva zmanjšati odvisnost od institucionalne oskrbe. Poleg tega se spodbuja sodelovanje med zdravstvenimi in socialnimi službami, da bi se zagotovila celotna oskrba za uporabnike. Neformalni oskrbovalci, kot so družinski člani,

prejmejo podporo v obliki usposabljanj, finančnih spodbud in dostopa do storitev za razbremenitev, kar prispeva k trajnostnosti sistema DO.

Škotska vlada je decembra 2022 predstavila svojo nacionalno strategijo za oskrbovalce, ki je namenjena izboljšanju podpore za približno 700.000–800.000 neplačanih oskrbovalcev na Škotskem. Strategija vključuje 89 ukrepov, razdeljenih v pet ključnih tem: poleg življenje s covidom-19, prepoznavanje in vrednotenje oskrbovalcev, zdravstvena in socialna podpora, socialna in finančna vključenost ter mladi oskrbovalci. Na področju prepoznavanje oskrbovalcev je cilj povečati prepoznavnost vloge oskrbovalcev v družbi in izboljšati njihovo vključevanje v politične odločitve na lokalni in nacionalni ravni. Organizacije za oskrbovalce in letni parlament oskrbovalcev omogočajo sodelovanje pri oblikovanju politik. Na področju zdravstvene in socialne podpore strategija poudarja pravico do prilagojenega načrta oskrbovanja ter možnosti počitkov od oskrbe, ki zmanjšujejo preobremenjenost. Zagotavlja tudi podporo pri obvladovanju izzivov, povezanih z duševnim zdravjem in nego oseb s posebnimi potrebami, kot sta demenca ali avtizem. Na področju socialne in finančne vključenosti je poudarek na podpori, ki vključuje finančne dodatke, kot je dodatek za oskrbo, spodbujanje fleksibilnega dela in zmanjševanje neenakosti med oskrbovalci, ki so še posebej izrazite pri ženskah in na podeželju. Na področju mladih oskrbovalcev strategija obravnava vpliv oskrbovalne vloge na mlade, zagotavlja podporo pri izobraževanju in prehodu v zaposlitev ter spodbuja vključevanje mladih oskrbovalcev v oblikovanje politik. Škotska strategija za oskrbovalce je primer dobre prakse pri naslavljanju potreb oskrbovalcev, saj zagotavlja fleksibilnost in vključevanje, hkrati pa meri rezultate in prilagaja ukrepe.

Ključne značilnosti:

- **Model financiranja:** Sistem temelji na davkih in zagotavlja univerzalno dostopnost storitev DO;
- **Poudarek:** Škotska je ena redkih regij, ki nudi brezplačno oskrbo za starejše, kar zmanjšuje finančno breme gospodinjstev;
- **Izzivi:** Potreba po večjem številu usposobljenih delavcev in razvoju storitev;
- **Prednost:** Osrednji cilj je podpora oskrbi na domu in v skupnosti, s čimer starejšim omogočijo daljše bivanje doma.

Primerjava

1. **Financiranje:** Skandinavske države (npr. Švedska, Finska) in Škotska se zanašajo na davčni model, medtem ko Nemčija in Nizozemska uporabljata sistem obveznega zavarovanja. Italija se bolj opira na družinske vire;
2. **Univerzalnost:** Skandinavske države in Nizozemska zagotavljajo univerzalen dostop, medtem ko je dostop v Italiji in na Irskem selektivne narave;
3. **Osredotočenost:** Vse države sledijo trendu deinstitucionalizacije in spodbujajo oskrbo na domu, vendar z različnimi stopnjami uspeha;
4. **Pokritost:** Pokritost z oskrbo je najvišja v državah z univerzalnimi sistemi (Švedska, Nizozemska), medtem ko je v državah z večjo odvisnostjo od družinske oskrbe (Italija, Irska) omejena.

Skupni izzivi

- **Finančna trajnost:** Večina držav se sooča z naraščajočimi stroški DO;
- **Dostopnost:** Regionalne in urbane/ruralne razlike v dostopu do storitev;
- **Pomanjkanje kadra:** Pomanjkanje usposobljenega osebja za formalno oskrbo;
- **Podpora neformalnim skrbnikom:** Potreba po večji prepoznavnosti neformalnih oskrbovalcev v večini držav.

3.4 Pregled tujih dobrih praks: Programi in politike za izboljšanje dostopnosti in kakovosti oskrbe starejših

V Evropi se države soočajo z izzivi starajočega se prebivalstva, kar zahteva inovativne in učinkovite pristope k dolgotrajni oskrbi starejših. Pregled literature (Dimic, 2020; Ponz in Schoenmaeckers, 2021) izpostavlja več dobrih praks iz evropskih držav, ki so znatno izboljšale dostopnost in kakovost oskrbe ter pomoči starejšim. Med uspešnimi primeri izstopajo projekt Digitalni angel iz Nemčije (Digitaler Engel, n.d.), prilagodljivi model oskrbe na Danskem (Danish Ministry of Health, n.d.) in storitvena platforma Kotitori na Finskem (City of Tampere, n.d.), ki vse krepijo dostopnost storitev za starejše. Na področju izboljšanja kakovosti oskrbe se uveljavljajo model Buurtzorg na Nizozemskem (Buurtzorg, n.d.), nacionalna pobuda Monalisa v Franciji (Monalisa, n.d.) ter švedski program Äldrelyftet (Swedish Ministry of Health and Social Affairs, n.d.). Poleg tega italijanski nacionalni načrt za demenco (Piano Nazionale Demenze) (Italian Ministry of Health, 2014), škotski program Reshaping Care for Older People (Scottish Government, 2011) in avstrijski projekt Zeitbank 55+ (Zeitbank 55+, n.d.) ponujajo inovativne pristope za podporo starejšim v skupnostih ter spodbujajo medgeneracijsko sodelovanje in večjo samostojnost starejših. V nadaljevanju natančneje navajamo primere dobrih praks.

Nemčija

Nemčija ponuja več primerov dobrih praks, povezanih s politikami staranja in dostopom starejših oseb do storitev. Izstopa z integriranim pristopom, ki vključuje digitalno opolnomočenje, medgeneracijsko sodelovanje, zdravstveno podporo in boj proti osamljenosti. Te prakse se lahko prenesejo tudi v druga okolja, prilagojena lokalnim potrebam. Nekateri ključni primeri so:

Programi digitalne vključenosti

Projekt Digitalni angeli (Digitaler Engel):

- Opis programa: Mobilna svetovalna storitev, ki zagotavlja usposabljanje za digitalno pismenost starejših. Program uči starejše uporabo pametnih telefonov, računalnikov in interneta ter izboljšuje njihovo digitalno vključenost;
- Vpliv: Omogočil je boljši dostop starejših do digitalnih storitev, ohranitev socialnih stikov in uporabo spletnih virov;
- Ključni za uspeh: Mobilnost storitve, osredotočenost na praktične digitalne veščine in dostopnost na mestih, ki jih obiskujejo starejši, kot so tržnice.

Projekt Usposobi trenerja (Train the Trainer):

- Usposabljanje starejših, ki nato pomagajo svojim vrstnikom pri učenju uporabe pametnih telefonov, interneta in družbenih omrežij.

Nacionalna strategija za demenco

- **Cilj:** Pomoč osebam z demenco in njihovim družinam prek mreže podpore, ki vključuje vladne institucije, raziskovalne ustanove, nevladne organizacije in socialne službe;
- **Posebnosti:** Strategija vključuje lokalno in regionalno podporo za lajšanje vsakodnevnih izzivov oseb z demenco.

Centri večgeneracijskega sodelovanja

- **Cilj:** Krepitev medgeneracijskih povezav prek skupnih aktivnosti, kot so izobraževanja, delavnice, in prostovoljne aktivnosti;
- **Rezultat:** Spodbujanje socialne vključenosti, samostojnosti in sodelovanja med generacijami.

Projekt Silbernetz (Srebrna mreža)

- **Cilj:** Boj proti osamljenosti starejših prek brezplačnih telefonskih linij in osebnih pogovorov s prostovoljci;

- **Rezultat:** Mreža pomaga starejšim vzpostaviti stik z vrstniki in premagati izolacijo.

Programi za izboljšanje oskrbe v ruralnih območjih

- **TEMPiS-projekt:**
- Povezava podeželskih bolnišnic s strokovnimi oddelki za možgansko kap prek telemedicinskih storitev;
- **Cilj:** Izboljšanje oskrbe bolnikov z možgansko kapjo v ruralnih območjih.

Prožni pokojninski sistemi (Flexi-Pension Act)

- **Posebnost:** Omogočanje delnega upokojevanja, kjer starejši kombinirajo delo in pokojnino, kar jim omogoča večjo finančno varnost in fleksibilnost.

Danska

Integrirani sistemi DO: Danska je znana po svojem celovitem pristopu k dolgotrajni oskrbi, ki poudarja samostojnost starejših in oskrbo na domu. Sistem temelji na tesnem sodelovanju med zdravstvenimi in socialnimi službami ter vključuje uporabo tehnologije za podporo starejšim pri samostojnem življenju. Ta pristop je zmanjšal potrebo po institucionalni oskrbi in izboljšal kakovost življenja starejših.

Model prilagodljive oskrbe (Flexi-care Model)

- **Opis programa:** Prilagojen pristop k oskrbi, ki se prilagaja spreminjajočim se potrebam starejših. Program omogoča starejšim, da čim dlje živijo samostojno doma s pomočjo prilagodljive domače oskrbe;
- **Vpliv:** Povečano zadovoljstvo med uporabniki in znižani stroški institucionalne oskrbe;
- **Ključni za uspeh:** Prilagojeni načrti oskrbe, uporaba podporne tehnologije in obsežno usposabljanje osebja.

Nizozemska

Soseske z demenco: Na Nizozemskem so razvili koncept sosesk za demenco, kjer ljudje z demenco živijo v prilagojenem okolju, ki posnema običajno življenje. Stanovalci imajo večjo svobodo in samostojnost, kar pozitivno vpliva na njihovo dobro počutje. Ta model je postal vzor za številne druge države pri oblikovanju oskrbe za ljudi z demenco.

Model Buurtzorg

- **Opis programa:** Model domače oskrbe, ki ga vodijo medicinske sestre in se osredotoča na celostno, skupnostno oskrbo. Majhne, samostojne ekipe medicinskih sester nudijo osebno prilagojeno oskrbo;
- **Vpliv:** Izboljšana kakovost oskrbe, večje zadovoljstvo zaposlenih in nižji zdravstveni stroški;
- **Ključni za uspeh:** Decentralizirano upravljanje, pristop, osredotočen na skupnost, in avtonomija osebja.

Organizacija **MantelzorgNL** ponuja podporo, informacije in usposabljanja za neformalne oskrbovalce ter organizira dogodke, kot je nacionalni **Dan neformalne oskrbe**. Kampanje, kot je Več, kot si mislite, naslavljajo posebne ranljive skupine oskrbovalcev, npr. mlade oskrbovalce.

Švedska

Personalizirana oskrba na domu: Švedska je uvedla personalizirane storitve oskrbe na domu, ki temeljijo na individualnih potrebah in željah starejših. S tem pristopom se povečuje zadovoljstvo uporabnikov in zmanjšuje potreba po institucionalni oskrbi. Poleg tega Švedska spodbuja uporabo tehnologije za podporo samostojnemu življenju starejših.

Povečanje oskrbe starejših (Äldrelyftet)

- **Opis programa:** Državno financirana pobuda za izboljšanje znanj in kompetenc oskrbovalcev v oskrbi starejših z izobraževanjem in usposabljanjem;
- **Vpliv:** Izboljšana kakovost oskrbe in profesionalizacija sektorja oskrbe starejših;
- **Ključni za uspeh:** Finančna podpora za usposabljanje, osredotočenost na razvoj veščin in nacionalno izvajanje.

Finska

Tehnološke rešitve za oskrbo na daljavo: Finska je pionir pri uporabi tehnologije v dolgotrajni oskrbi, zlasti na področju oskrbe na daljavo. Uporaba telemedicine, pametnih domov in drugih tehnoloških rešitev omogoča starejšim, da dlje časa ostanejo v domačem okolju, hkrati pa prejema potreben oskrbo in podporo.

Storitev Kotitori

- **Opis programa:** Platforma na enem mestu, ki združuje javne in zasebne storitve za starejše, ponuja pomoč pri domači oskrbi, zdravstvenih storitvah in socialnih aktivnostih;
- **Vpliv:** Izboljšana koordinacija in dostopnost storitev, kar omogoča starejšim hitrejši dostop do potrebnih storitev;
- **Ključni za uspeh:** Sodelovanje javnega in zasebnega sektorja, centralizirana dostopna točka in uporabniku prijazen vmesnik.

Avstrija

Denarni prejemki za oskrbo: Avstrija je uvedla sistem denarnih prejemkov za dolgotrajno oskrbo, ki omogoča prejemnikom, da sami izbirajo med formalno in neformalno oskrbo. Ta fleksibilnost omogoča prilagoditev oskrbe individualnim potrebam in spodbuja neformalne oskrbovalce, kot so družinski člani, da sodelujejo pri oskrbi.

Časovna banka (Zeitbank)

- **Opis programa:** Sistem, kjer člani skupnosti prispevajo svoj čas za pomoč starejšim, za kar prejmejo kredite, ki jih lahko uporabijo za prihodnjo oskrbo ali podporo;
- **Vpliv:** Krepitev vezi v skupnosti in zagotavljanje dolgoročne oskrbe starejšim;
- **Ključni za uspeh:** Vzajemnost, sodelovanje skupnosti in prilagodljivost.

Škotska

Brezplačna osebna oskrba: Škotska je leta 2002 uvedla politiko brezplačne osebne oskrbe za starejše, kar pomeni, da so določene storitve DO brezplačne za upravičence. Ta politika je zmanjšala finančne obremenitve za starejše in njihove družine ter izboljšala dostopnost oskrbe.

Preoblikovanje oskrbe za starejše (Reshaping Care for Older People)

- **Opis programa:** Okvir za preusmeritev virov iz institucionalne oskrbe v podporo, ki temelji na skupnosti, s poudarkom na preventivni oskrbi in zgodnjem posredovanju;
- **Vpliv:** Zmanjšano število hospitalizacij in zamude pri potrebi po institucionalni oskrbi;
- **Ključni za uspeh:** Sodelovanje med zdravstvenim in socialnim sektorjem, poudarek na preventivi in lokalno izvajanje.

Italija

Družinske oskrbovalke: V Italiji je razširjen model badanti, kjer družine najemajo oskrbovalke, pogosto migrantke, za pomoč starejšim na domu. Ta model omogoča starejšim, da ostanejo v domačem okolju, hkrati pa zagotavlja zaposlitev številnim ženskam iz drugih držav.

Nacionalni načrt za demenco (Piano Nazionale Demenze)

- **Opis programa:** Celovita strategija za obravnavo potreb oseb z demenco in njihovih družin, ki zagotavlja koordinacijo oskrbe, specializirane storitve in podporo v skupnosti;
- **Vpliv:** Izboljšana dostopnost oskrbe za demenco in povečana podpora skrbnikom;
- **Ključni za uspeh:** Večnivojska koordinacija, ciljno usmerjeno financiranje in integracija storitev.

Francija

Monalisa (Mobilisation Nationale contre l'Isollement des Âgés)

- **Opis programa:** Nacionalna pobuda za boj proti osamljenosti starejših z aktivacijo lokalnih mrež prostovoljcev, ki nudijo socialno podporo;
- **Vpliv:** Zmanjšana izolacija in izboljšano duševno počutje starejših;
- **Ključni za uspeh:** Vključevanje skupnosti, usposabljanje prostovoljcev in partnerstva z lokalnimi organizacijami.

3.3 Davčne olajšave

Davčne olajšave za prostovoljce v Evropi niso enotno urejene na ravni EU, temveč jih posamezne države urejajo vsaka po svoje. Kadar v določenih državah obstajajo, so običajno povezane z oprostitvami ali ugodnejšo obravnavo dohodkov, ki jih prostovoljci prejmejo (npr. povračilo stroškov, simbolični honorar ipd.), ali pa z olajšavami za organizacije, ki vključujejo prostovoljce.

Nemčija

Ehrenamtspauschale in Übungsleiterpauschale

- **Übungsleiterpauschale:** v Nemčiji je do določene višine (trenutno do 3.000 EUR letno) možen neobdavčen prejem t. i. "trenerskega dodatka", ki ga lahko prejmejo posamezniki, ki opravljajo prostovoljno delo s področja športa, izobraževanja, socialnega dela itn.
- **Ehrenamtspauschale:** poleg tega obstaja tudi splošni "prostovoljski dodatek" (trenutno do 840 EUR letno), ki se lahko dodeli prostovoljcem za pokrivanje stroškov, ne da bi se to štelo v obdavčljivi dohodek.

Nemški sistem tako omogoča, da imajo prostovoljci in organizacije, ki jih zaposlujejo, določene davčne ugodnosti, dokler se izplačila gibljejo znotraj zakonsko določenih omejitev. Tovrstne rešitve so v praksi zelo razširjene pri športnih društvih, gasilskih društvih, kulturnih združenjih ipd.

Belgija

Pavšalne povrnitve stroškov za prostovoljce

V Belgiji obstaja sistem, po katerem lahko prostovoljcem organizacije izplačujejo pavšalne zneske povračil stroškov (npr. potni stroški, malica) do določene letne meje, ne da bi se to obdavčilo. Če ostane znesek v okviru dovoljenega limita, prostovoljec praviloma ne potrebuje posebnega dokazovanja stroškov in se mu taki prejemki ne štejejo v dohodninsko osnovo.

Velika Britanija

Povračilo upravičenih stroškov

Tudi v Združenem kraljestvu velja, da prostovoljci ne plačajo davka za povračila stroškov, ki so neposredno povezana z njihovim prostovoljskim delom (npr. potni stroški, prehrana med opravljanjem prostovoljskega dela). Stroške morajo navadno dokazovati z računi ali potnimi nalogi. Če pa bi

prostovoljec prejel "plačilo" za delo, ki presega zgolj kritje dejanskih stroškov, se lahko šteje, da gre za honorar ali plačo, kar potem odpira možnost obdavčitve.

Drugi primeri in splošne usmeritve

- **Francija:** Določene organizacije imajo možnost povrnitve potnih stroškov prostovoljcem, pri čemer se lahko ti stroški (do določene meje) knjižijo kot davčna olajšava za organizacijo, prostovoljec pa se ob ustrezni dokumentaciji prav tako izogne dodatni davčni obremenitvi.
- **Italija, Španija, Avstrija ipd.:** Obstajajo različni mehanizmi povračila stroškov prostovoljcem, vendar je natančna ureditev pogosto vezana na vrsto prostovoljskega dela (npr. sociala, gasilstvo, športna društva) in ni vedno oblikovana kot "davčna olajšava" v klasičnem smislu, temveč se prej nanaša na davčno nevtralna povračila realnih stroškov.

V mnogih državah, kjer ni posebnih nacionalnih zakonov o prostovoljstvu, je pomembno razlikovanje med dejanskim prostovoljnim delom (brezplačno opravljanje storitev) in plačanim delom ali honorarji. Pogosto prostovoljec ne plača davka, če mu je zgolj povrnjena dejanska višina stroškov, povezanih z aktivnostjo (npr. prevoz, prenočišče, malica), saj to ni obravnavano kot obdavčljivi dohodek. Po drugi strani pa lahko že simbolično plačilo, ki presega realne stroške, zapade pod dohodnino ali socialne prispevke.

Povzetek

- **Najbolj znan in razmeroma ugoden sistem davčnih olajšav za prostovoljce imajo v Nemčiji** (Ehrenamtspauschale, Übungsleiterpauschale).
- **Belgija** prostovoljcem omogoča davčno razbremenjene pavšalne povrnitve stroškov do določenega letnega praga, ki je vsako leto na novo doočen.
- **Velika Britanija** priznava povrnitev "upravičenih stroškov" brez obdavčitve, a je treba stroške izkazovati.
- Tudi **v drugih evropskih državah** obstajajo različni mehanizmi (običajno v obliki neobdavčenega povračila dejanskih stroškov), vendar v večini primerov ne gre za enotno uzakonjeno »davčno olajšavo«, temveč za specifična pravila pri dohodnini in socialnih prispevkih, ki zagotavljajo, da prostovoljec ni obdavčen, če ne prejema plačila v pravem pomenu besede.

3.4 Rezultati intervjujev z mednarodnimi strokovnjaki o oskrbi starejših in vključevanju v podporne aktivnosti

Oblike dolgotrajne oskrbe in organizacija sistema

Intervjuvanci poudarjajo, da v vseh državah obstaja kombinacija institucionalne oskrbe, oskrbe na domu ter skupnostnih storitev. V državah z razvito zakonsko podlago so jasno določeni pogoji za upravičenost do dolgotrajne oskrbe, pogosto na podlagi ocene funkcionalnih zmožnosti starejših. Nekatere države (npr. Švedska, Finska) imajo decentralizirane sisteme, kjer so lokalne skupnosti glavni nosilci storitev in financiranja. Drugod (npr. Nemčija, Italija) obstaja večja vloga zasebnega sektorja ali družine, pri čemer sistem temelji na kombinaciji socialnega zavarovanja, javnih sredstev in individualnih prispevkov.

Razširjene oblike pomoči starejšim in vloga prostovoljstva

Intervjuvanci poudarjajo, da najpogostejše oblike pomoči vključujejo osebno nego, pomoč pri prehrani, mobilnosti, gospodinjskih opravilih, dostavi zdravil in spremstvu k zdravniku. Ključno dopolnilo formalne oskrbe v večini držav predstavlja **organizirano prostovoljstvo**, ki ima različno raven institucionalne podpore.

V državah, kot so Irska, Škotska in Švedska, je prostovoljstvo **del sistemskega pristopa k oskrbi starejših**. Intervjuvanci opisujejo nacionalno usmerjene pobude, kjer prostovoljci delujejo pod okriljem večjih organizacij ali lokalnih skupnosti. Ti prostovoljci so pogosto usposobljeni in vključeni v dejavnosti, kot so:

- vsakodnevni telefonski klici starejšim,
- obiski na domu,
- spremljanje k zdravniku ali po opravkih,
- organizacija prostočasnih dejavnosti,
- pomoč pri digitalni pismenosti.

Na Irskem obstajajo programi, kjer prostovoljci skupaj s strokovnjaki oblikujejo osebne načrte pomoči starejšim, še posebej tistim brez družinske podpore. Intervjuvanec iz Škotske poudarja, da se prostovoljsko delo povezuje s programi aktivnega staranja ter vključuje tudi starejše kot prostovoljce – npr. za podporo vrstnikom ali za mentorsko delo z mladimi.

V Nemčiji in Avstriji prostovoljci delujejo v okviru dobro organiziranih društev ali cerkvenih organizacij, pogosto z dolgimi tradicijami. Intervjuvanci navajajo, da država ponuja **podporo v obliki usposabljanj, mentorstva in povračila stroškov** (prevozi, malica), kar motivira ljudi za dolgoročno sodelovanje. V Finski in Švedski občine aktivno sodelujejo s prostovoljskimi mrežami in jih vključujejo v uradne načrte socialne podpore.

Italija ima, po mnenju intervjuvanca, raznoliko in razvejano mrežo prostovoljskih aktivnosti, vendar je sistem manj enoten. Pogosto so v ospredju lokalne pobude, ki uspešno nadomeščajo pomanjkanje formalne oskrbe, predvsem na jugu države.

Socialni vidik, družabništvo in prostovoljsko vključevanje

Večina intervjuvancev izpostavlja, da **preprečevanje osamljenosti** starejših postaja ključni element strategij za staranje v skupnosti. Pri tem prostovoljci igrajo nepogrešljivo vlogo – ne le kot »družabniki«, temveč kot povezovalci z lokalnim okoljem in izvajalci aktivnosti.

Nekateri prostovoljski programi so namenjeni posameznikom, drugi pa potekajo v okviru dnevnih centrov, klubov in medgeneracijskih projektov. V Skandinaviji in na Irskem prostovoljci pogosto vodijo umetniške, kulturne ali športne delavnice za starejše. Na Finskem prostovoljci sodelujejo v projektih, ki spodbujajo hojo in gibanje v naravi za starejše z demenco, v Švedski pa v programih za integracijo priseljencev starejših let.

Intervjuvanci poudarjajo, da je **ključ do uspešnega prostovoljstva za starejše**:

- jasna organiziranost in podpora prostovoljcem,
- občutek pripadnosti in vrednosti njihovega dela,
- možnost izbire nalog glede na interese in zmožnosti,
- stalna komunikacija z izvajalci formalne oskrbe.

V vseh državah z bolj razvitimi sistemi intervjuvanci opažajo, da je vloga prostovoljstva **nepogrešljiva**, vendar mora biti **ustrezno koordinirana** z javnimi in nevladnimi storitvami, da ne pride do prekrivanja ali praznin v oskrbi.

Organizacija in sodelovanje med institucijami

Večina intervjuvancev poroča o pozitivnih primerih sodelovanja med zdravstvenimi ustanovami, socialnimi službami in nevladnimi organizacijami. Prostovoljske mreže so pogosto ključni partnerji v teh povezavah – ne le pri izvajanju storitev, ampak tudi pri sooblikovanju lokalnih politik. V nekaterih državah prostovoljci sedijo v svetovalnih telesih, kjer predstavljajo glas starejših uporabnikov.

Izzivi in dobre prakse

Kljub številnim prednostim se intervjuvanci zavedajo tudi izzivov, povezanih s prostovoljstvom:

- staranje prostovoljske populacije,
- potreba po kontinuiranem usposabljanju,
- občasna izgorelost in fluktuacija,
- nejasna razmejitev med prostovoljskim in profesionalnim delom.

Kljub temu pa je bilo izpostavljenih več dobrih praks:

- prostovoljski mentorji za oskrbovalce začetnike (Nemčija),
- skupine za skupnostno kuhanje in pogovor (Avstrija, Škotska),
- digitalna platforma za povezovanje prostovoljcev s starejšimi (Finska),
- medgeneracijske delavnice s prostovoljskim vodenjem (Švedska, Italija),
- strukturna vključenost prostovoljcev v izvajanje dnevnih centrov (Irska).

Ključna priporočila

Intervjuvanci soglašajo, da mora biti prostovoljstvo v prihodnje še bolj sistemsko podprto, zlasti z:

- vzpostavitev regijskih prostovoljskih centrov,
- finančnim spodbujanjem sodelovanja (stroški, usposabljanja),
- boljšim povezovanjem s formalnimi strukturami (socialne službe, občine),
- razvojem digitalnih orodij, ki olajšajo koordinacijo prostovoljskega dela.

3.5. Rezultati fokusnih skupin

3.5.1. Rezultati fokusne skupine dijakov

Dijaki so glede na izražene poglede in interese glede prostovoljstva razdeljeni v tri glavne skupine: motivirani in altruistični dijaki, ki izražajo iskreno željo po pomoči starejšim, vidijo osebno rast in družbeni prispevek kot pomembne vrednote, pragmatični in karierno usmerjeni dijaki, ki jih zanimajo jih koristi, kot so certifikati, točke pri ocenah ali možnost pridobivanja poklicnih referenc, skeptični in nezainteresirani dijaki, ki ne vidijo smisla v prostovoljstvu, saj ga dojemajo kot nepotrebno obremenitev brez konkretnih koristi.

1. Motivirani in altruistični dijaki

Motivacija in interes

Ti dijaki se želijo vključiti v prostovoljske dejavnosti iz občutka odgovornosti in želje po pomoči:

- *Fajn se mi zdi, da lahko nekaj dobrega naredim za ljudi, ki to potrebujejo.* (Udeleženka 4)
- *Rada bi videla, kako je v resnici delati v domu za starejše, preden se odločim za ta študij.* (Udeleženka 5)

Izkušnje in znanja

Večina ima vsaj nekaj predhodnih izkušenj iz šolskih dejavnosti ali družinskega okolja:

- *Ko je sosedla zlomila kolk, sem ji nekajkrat prinesla zdravila.* (Udeleženka 7)
- *Mislim, da znam vzpostaviti prijazen stik s starejšimi.* (Udeleženka 11)

Oblike sodelovanja

Pripravljeni so nameniti več časa (2–4 ure na teden), čeprav pričakujejo fleksibilnost:

- *Dve uri na teden še gre, več pa ne, ker imam že tako preveč za šolo.* (Udeleženka 17)

Ovire in izzivi

Glavne ovire so šolske obveznosti in dostopnost prostovoljskih aktivnosti:

- *Med tednom sem že preveč zasedena s pripravami na maturo.* (Udeleženka 11)
- *Če bi šola vsaj krila stroške prevoza, bi mogoče razmislila.* (Udeleženka 9)

Preference

Raje delajo neposredno s starejšimi in jih zanimajo konkretni projekti:

- *Bolje je, če takoj vidim, kako se odzovejo na mojo pomoč.* (Udeleženec 17)

2. Pragmatični in karierno usmerjeni dijaki

Motivacija in interes

Zanje prostovoljstvo ni cilj samo po sebi, ampak orodje za karierno rast:

- *Če bi recimo dobili dodatne točke pri ocenjevanju ali kak certifikat, bi o tem resno razmislil.* (Udeleženka 7)
- *Super bi bilo, če bi se to poznalo pri praksi ali vsaj pri oblikovanju življenjepisa.* (Udeleženka 6)

Izkušnje in znanja

Imajo osnovne veščine, a nimajo veliko izkušenj z neposrednim delom s starejšimi:

- *V šoli smo se učili osnov nege, vem, kako pomagati pri osebni higieni.* (Udeleženka 6)

- *Mislim, da bi bilo koristno, če bi imeli delavnico o komunikaciji z dementnimi osebami.* (Udeleženka 12)

Oblike sodelovanja

Sprejemljivo je omejeno prostovoljno delo, če jim prinaša akademske ali poklicne koristi:

- *Če bi mi priznali prostovoljstvo kot neko obliko prakse, bi se morda lažje odločil.* (Udeleženka 5)
- *Mogoče kakšna ura na teden, ampak samo, če bi šola to organizirala in nam olajšala prevoze.* (Udeleženka 10)

Ovire in izzivi

Največja ovira je čas, zato pričakujejo prilagodljiv urnik in jasno organizacijo:

- *Po pouku imam trening in domače naloge, tako da mi za take aktivnosti zmanjka časa.* (Udeleženka 17)

Preference

Raje delajo v ozadju pri organizaciji, financah ali logistiki:

- *Raje bi pomagala pri organizaciji, ker se mi zdi, da bi tako več pridobila.* (Udeleženka 9)

3. Skeptični in nezainteresirani dijaki

Motivacija in interes

Ne vidijo vrednosti v prostovoljstvu, če ni oprijemljivih koristi, kot so plačilo ali akademske ugodnosti:

- *Ne vidim posebne koristi zase – imam rajši plačano delo.* (Udeleženka 9)
- *Spodbudilo bi me, če bi bilo to obvezno za kakšno oceno ali bi prineslo finančno kompenzacijo.* (Udeleženka 8)

Ovire in izzivi

Pomanjkanje časa in neposrednih koristi sta največji oviri:

- *Največja ovira je, da nimam časa za neplačano delo. Študij in moja redna služba sta prioriteta.* (Udeleženka 10)
- *Te ovire bi zmanjšali le, če bi ponudili finančno nadomestilo ali kredite pri predmetih.* (Udeleženka 9)

Preference

Če bi že sodelovali, bi raje opravljali administrativna dela ali druge naloge v ozadju:

- *Ne zanima me neposredno delo, tudi organizacija v ozadju mi ne diši. Če moram izbrati, rajši nekaj administrativnega.* (Udeleženka 9)

Če povzamemo, imajo dijaki prevladujoče nizko dejansko motivacijo za prostovoljstvo, saj ne vidijo neposrednih koristi. Glavne ovire so pomanjkanje časa in nezmožnost prevoza. Najbolj bi jih pritegnila sistemska podpora šole, priznanje prostovoljstva kot del učnega načrta in možnost pridobitve certifikatov ali dodatnih točk pri ocenjevanju. Razumevanje teh dejavnikov lahko pomaga pri razvoju strategij za večjo vključenost mladih v prostovoljske dejavnosti.

3.5.2 Rezultati fokusne skupine študentov

Študenti imajo različne poglede na prostovoljstvo in pomoč starejšim. Njihovi odgovori odražajo tri glavne skupine: (1) motivirani in pomoč drugemu jim je pomembna vrednota, (2) pragmatični in

karierno usmerjeni ter (3) skeptični in nezainteresirani. Analiza razkriva, kako se motivacija, interes, izkušnje, oblike sodelovanja ter ovire in preference razlikujejo med temi skupinami.

1. Motivirani in altruistični študenti

Motivacija in interes

Ti študenti vidijo prostovoljstvo kot priložnost za osebno rast, izboljšanje mehkih veščin in povezovanje teorije s prakso. Poudarjajo tudi vračanje družbi ter medgeneracijsko izmenjavo:

- *Zelo me zanima prostovoljstvo, ker menim, da lahko s tem pridobim praktične izkušnje, hkrati pa nekaj vrnem družbi. (Udeleženec 1)*
- *Vidim veliko koristi: od osebne rasti, izboljšanja komunikacijskih veščin, do konkretnega razumevanja socialne ekonomije v praksi. (Udeleženec 1)*

Izkušnje in znanja

Študenti v tej skupini že imajo nekaj prostovoljskih izkušenj in so pripravljeni na dodatno usposabljanje:

- *Imam nekaj prostovoljskih izkušenj iz srednje šole – pomagal sem pri organizaciji dobrodelnih dogodkov. (Udeleženec 2)*
- *Morda bi potreboval dodatno usposabljanje, kako ravnati s starejšimi osebami z zdravstvenimi težavami. (Udeleženec 1)*

Oblike sodelovanja

Pripravljeni so nameniti več časa (5–10 ur tedensko), čeprav pričakujejo fleksibilnost:

- *Z veseljem bi začel s prostovoljstvom, nato pa morda prešel v prakso ali pripravništvo, če bi se pokazala možnost. (Udeleženec 2)*

Ovire in izzivi

Glavna ovira je študijska obremenitev, vendar bi fleksibilen urnik olajšal sodelovanje:

- *Glavna ovira bi bil čas, saj imam veliko študijskih obveznosti. (Udeleženec 1)*
- *Če bi bile naloge fleksibilne in bi lahko delal ob prostih terminih, bi to zelo pomagalo. (Udeleženec 1)*

Preference

Radi delajo neposredno s starejšimi in jih zanimajo konkretni projekti:

- *Raje bi sodeloval neposredno, recimo pri družabništvu, ker rad govorim z ljudmi in jih poslušam. (Udeleženec 1)*
- *Zanimivi bi bili projekti v sodelovanju z lokalnim domom za starejše ali nevladnimi organizacijami na področju socialne ekonomije. (Udeleženec 2)*

2. Pragmatični in karierno usmerjeni študenti

Motivacija in interes

Prostovoljstvo jih zanima predvsem zaradi možnih koristi za kariero, kot so reference in mreženje:

- *Nisem še razmišljal o prostovoljstvu, mogoče če bi mi to koristilo pri poznejših zaposlitvenih možnostih. (Udeleženec 3)*
- *Spodbudila bi me možnost, da se povezujem z morebitnimi delodajalci ali pridobim reference. (Udeleženec 4)*

Izkušnje in znanja

Njihove izkušnje so omejene na organizacijske naloge pri študentskih dogodkih:

- *Prostovoljno delo sem do zdaj opravil samo pri kakšni študentski prireditvi, kjer sem pomagal pri logistiki. (Udeleženec 3)*
- *Imam organizacijske sposobnosti in osnovno finančno znanje, kar bi morda koristilo pri planiranju dogodkov. (Udeleženka 4)*

Oblike sodelovanja

Zanje je sprejemljivo omejeno prostovoljno delo (4 ure tedensko), če jim pomaga pri karieri:

- *Mogoče kakšne 4 ure tedensko, nič preveč obremenjujočega. (Udeleženka 7)*

Ovire in izzivi

Največja ovira je čas, zato pričakujejo prilagodljiv urnik in jasno organizacijo:

- *Čas in organizacija. Če bi se delo odvijalo v času mojih prostih popoldnevov, super, drugače nemogoče. (Udeleženka 6)*

Preference

Raje delajo v ozadju pri organizaciji, financah ali logistiki:

- *Nisem prepričan, morda raje v ozadju, recimo pomoč pri organizaciji dogodkov in finančnem upravljanju. (Udeleženec 5)*
- *Specifični projekti bi bili zanimivi, če bi vključevali tudi nekaj mednarodnega sodelovanja, da to lahko omenim v CV-ju. (Udeleženec 7)*

3. Skeptični in nezainteresirani študenti

Motivacija in interes

Ti študenti ne vidijo vrednosti v prostovoljstvu, če ni oprijemljivih koristi, kot so plačilo ali akademske ugodnosti:

- *Ne vidim posebne koristi zase – imam rajši plačano delo. (Udeleženka 9)*
- *Spodbudilo bi me, če bi bilo to obvezno za kakšno oceno ali bi prineslo finančno kompenzacijo. (Udeleženka 8)*

Ovire in izzivi

Pomanjkanje časa in neposrednih koristi sta največji oviri:

- *Največja ovira je, da nimam časa za neplačano delo. Študij in moja redna služba sta prioriteta. (Udeleženka 10)*
- *Te ovire bi zmanjšali le, če bi ponudili finančno nadomestilo ali kredite pri predmetih. (Udeleženka 9)*

Preference

Če bi že sodelovali, bi raje opravljali administrativna dela ali druge naloge v ozadju:

- *Ne zanima me neposredno delo, tudi organizacija v ozadju mi ne diši. Če moram izbrati, rajši nekaj administrativnega. (Udeleženka 9)*

Analiza transkriptov fokusne skupine s študenti je pokazala, da študenti k prostovoljstvu pristopajo na različne načine. Večina jih vidi prostovoljstvo kot priložnost za izboljšanje kariere, medtem ko manjši delež daje poudarek pomoči drugemu ali prispevku skupnosti. **Največja skupina** študentov spada v drugo kategorijo – **pragmatični in karierno usmerjeni**. Njihovo sodelovanje v prostovoljstvu je pogojeno s koristmi, ki jih vidijo za svojo kariero. Manjša skupina je motivirana in v prostovoljni pomoči vidi vrednoto, medtem ko je najmanjša skupina skeptična in nezainteresirana. Da bi povečali udeležbo

v prostovoljstvu, je treba zagotoviti fleksibilnost, priznanje za delo in finančne ali akademske spodbude, kjer je to potrebno.

3.5.3 Rezultati fokusne skupine zaposlenih

1. Velike potrebe v dolgotrajni oskrbi

Udeleženke poudarjajo naraščajoče potrebe po oskrbi starejših, zlasti pri osebah z demenco ali drugimi zdravstvenimi izzivi, kar je velik izziv za svojce in institucionalno okolje. Opažajo, da svojci pogosto nimajo niti časa za najosnovnejše osebne potrebe:

- *Gospod je star, ampak kar zahteva, da je ves čas ob njem. Hči pa bo po mojem prej ali slej zbolela.* (Udeleženka 3)

Prostovoljci bi lahko nudili vsaj kratkoročno razbremenitev in pomoč pri premostitvi tovrstnih stisk:

- *Tukaj res en velik prostor, kamor bi lahko prostovoljce vključevali.* (Udeleženka 3)

Vključevanje študentov in mladih

Zaposleni si prizadevajo pridobiti mlade prostovoljce, a zaznavajo, da so preobremenjeni s študijskimi in drugimi obveznostmi. Redko jih uspejo motivirati, vendar še vedno vidijo potencial:

- *Sicer vseskozi delamo s študenti, da bi bili dejansko vključeni v to prostovoljsko delo. Ampak včasih nismo uspešni, ker so preveč obremenjeni.* (Udeleženka 1)

Nekateri študenti v prostovoljstvu iščejo tudi priložnost za praktične veščine:

- *Lahko izvajajo tudi že kakšne strokovne naloge, recimo merjenje krvnega sladkorja, krvnega tlaka.* (Udeleženka 1)

Vključevanje starejših

Velik del prostovoljcev pride iz lastne izkušnje oskrbe bližnjega in želje, da podobno pomagajo drugim:

- *Pri starejših, ko gre za prostovoljstvo, gre dejansko na račun lastne izkušnje. To jih je pripeljalo do tega, da so se vključili.* (Udeleženka 1)

Pri starejših prostovoljcih opažajo potrebo po dodatnih znanjih, saj pogosto vstopajo kot družabniki, ne pa nujno kot usposobljeni negovalci:

- *Potrebujejo določena znanja. Bili so zelo hvaležni, da so jih pridobili, da so bili opolnomočeni za vstop v družino.* (Udeleženka 1)

Vloga prostovoljstva v dolgotrajni oskrbi

Sogovornice in sogovorniki poudarjajo, da prostovoljci predvsem razbremenjujejo oskrbovalce na področju družabništva in drobnih opravil, medtem ko osnovne negovalne storitve večinoma opravlja profesionalni kader:

- *Prostovoljci so predvsem za družabništvo, spremstvo. Osamljenost je ena najhujših prikrajšanosti ljudi.* (Udeleženka 5)
- *Nego zaenkrat ne, ampak kakšna manjša opravila, da jih spremijo do zdravnika ali lekarne, to je lažje vključiti.* (Udeleženka 2)

Vloga prostovoljstva za tkanje novih socialnih stikov

Razvija se t. i. mreža prostovoljcev, ki pomaga v svojem lokalnem okolju. Omenjajo primere, ko prostovoljci iz skupin za kakovostno staranje poiščejo osamljene osebe in jim nudijo podporo. S tem po principu solidarnosti nastaja nova socialna mreža:

- *Velikokrat se spomnijo na nekoga, ki je pred kratkim ovdovel. Tako ga vključijo, obiščejo ali ponudijo pomoč. (Udeleženka 2)*

Prostovoljci s svojim delom omogočajo razvoj nove socialne mreže, npr. z oblikovanjem bolj trajnega družabništva ali skupine, kjer si člani med seboj pomagajo, ko eden od njih obnemo:

- *To je pa zelo odvisno od tega, koliko so povezani. Včasih tudi, če kdo zboli za krajši čas, mu kaj skuhamo ali prenesemo. (Udeleženka 2)*

Kako do novih prostovoljcev in različni tipi prostovoljstva

Razmišljajo o modelih, kjer bi ljudje, ki imajo veliko prostega časa (denimo starejši po izgubi partnerja), našli smisel v prostovoljstvu in tako prispevali k oskrbi drugih:

- *Ogromno prostega časa imajo, zakaj ga ne bi usmerili v pomoč sočloveku? (Udeleženka 1)*

Ena od izzivov je, da nimajo vzpostavljene enotne baze prostovoljcev, kamor bi se lahko obrnili tisti, ki pomoč potrebujejo:

- *Nekatere se obrnejo na nas, sprašujejo, če imamo koga, ki bi prišel. Tu nam še precej manjka. (Udeleženka 2)*

Domovi starejših občanov

V domovih vidijo velik potencial za prostovoljstvo, saj kadrovska stiska pogosto onemogoča osebju, da bi se ukvarjalo z družabništvom. Primer dobre prakse:

- *V domu starejših smo usposobili deset družabnikov, ki imajo reden stik s stanovalci, predvsem s tistimi, ki nimajo obiskov. Prostovoljci so zadovoljni, imajo redno intervizijo, in to zelo lepo teče. (Udeleženka 2)*

Družinski oskrbovalci, ki postanejo prostovoljci

Udeleženci poudarjajo, da svojci, ki so doma dolgo skrbeli za starše ali bližnje, po njihovi smrti pogosto nadaljujejo to poslanstvo kot prostovoljci. Imajo veliko praktičnih izkušenj, razvite empatije in razumevanja:

- *Mnogi, ki so skrbeli za svoje bližnje, postanejo dobri prostovoljci. Imajo ogromno znanja, sočutja in motivacije. (Udeleženka 5)*

2. Izkušnje in znanja

Osebna izkušnja

Lastne izkušnje s hudo bolnim partnerjem ali svojcem spodbujajo k zavedanju, kako dragocena je kratka razbremenitev ali čas zase:

- *Kaj pomeni dve uri prostega časa za nekoga, ki je pravzaprav 24 ur ob človeku, ki potrebuje pomoč? To je oddih, ki je zlata vreden. (Udeleženka 1)*

Z vidika podpore se poudarja pomen skupnosti in vaških skupin, kjer člani drug drugemu nudijo pomoč:

- *Občutek varnosti iz takih skupin je neprecenljivo velika vrednost. (Udeleženka 4)*

Prostovoljci v oskrbi, zdravstvu

Nekateri vidijo možnosti za prostovoljstvo pri spremstvu na neurgentnih zdravstvenih prevozi, npr. v okviru programov, kot je Sopotnik. Pri tem je pomembno, da prostovoljci ne podvajajo plačanih storitev, ampak se osredotočajo na socialne vidike:

- *Pri nas imamo več kot 30 let prostovoljstvo za družabništvo, ki ga sofinancira občina. Prostovoljci prinašajo hrano, hodijo na obiske, pomagajo pri manjših opravilih. (Udeleženka 6)*

Usposobljenost prostovoljcev

Sogovorniki so enotni, da je pomembna ustrezna usposobljenost, saj prostovoljec dela z ranljivimi skupinami in potrebuje komunikacijske ter praktične veščine:

- *Ne more biti vsak prostovoljec. Mora biti izobražen. Tudi naši študenti včasih ne znajo prisluhniti.* (Udeleženka 1)
- *Pri nas imamo usposabljanje prostovoljcev, ki traja 10 srečanj, skoraj eno celo šolsko leto.* (Udeleženka 2)

Zaposleni verjamejo, da je pomembno vzpostaviti jasne meje med storitvami, ki jih nudi profesionalna pomoč, in storitvami, ki jih nudijo prostovoljci, saj je motivacija drugačna in brezplačna osnova lahko povzroči zmedo pri uporabnikih.

Priznanje kompetenc

Po drugi strani se poudarja, da bi bilo treba prostovoljcem, ki že opravljajo nekatere naloge (npr. opozarjanje na zdravila), priznati določene kompetence, saj to predstavlja razbremenitev za formalni sistem:

- *Glede na to, da je zdravstvenega kadra premalo, nekatere enostavne naloge lahko prevzamejo tudi drugi, če je to smiselno.* (Udeleženka 5)

3. Oblike sodelovanja in vizija prihodnosti

Dober zgled vleče

Najuspešnejša je osebna metoda pridobivanja prostovoljcev; ko nekdo z zgledom in navdušenjem povabi druge:

- *Največ prostovoljcev pridobimo na način, da se jih osebno povabi.* (Udeleženka 2)
- *Moja mama je bila prostovoljka in mene je okužila, jaz sem svojo hčer. Prostovoljstvo je v hiši.* (Udeleženka 4)

Družba in mediji

Udeleženci zaznavajo, da je v medijih premalo poudarka na pozitivnih zgodbah prostovoljstva, kar bi lahko prebudilo širšo motivacijo.

- *Mediji bi lahko bili malo bolj agresivni pri promoviranju prostovoljstva.* (Udeleženka 1)
- *Zgodbe uspeha so nalezljive in bi ljudje prepoznali vrednost.* (Udeleženka 3)

Prostovoljstvo v vseh generacijah

Ideja je, da bi že otroci v šoli spoznavali vrednost pomoči drugim, s čimer bi se prostovoljstvo prenašalo iz generacije v generacijo. Mlajši bi se tako bolj naravno vključevali:

- *Če je otrok kot prostovoljec že nekje vključen, je s tem že okužen. In potem to nehote vpliva na srednjo in starejšo generacijo.* (Udeleženka 4)

Razvoj prostovoljstva

Sogovorniki menijo, da bo pri starajoči se družbi vloga prostovoljcev vse pomembnejša. Potrebno bo sistematično vlagati v informiranje, izobraževanje in ozaveščanje o pomenu medgeneracijske solidarnosti:

- *Brez prostovoljstva ne bo šlo. Potrebno je sistematično spodbujati in spet dati prostovoljstvu vrednoto, da ne čakamo le na krize in nesreče.* (Udeleženka 5)

Informiranje in ozaveščanje

Nepoznavanje dejanskih potreb starejših in njihovih svojcev je ena od ključnih ovir, zato je treba javnost redno obveščati in omogočiti dostop do relevantnih informacij:

- *Nujno je informirati vse generacije, od majhnih otrok do srednje generacije, kaj potrebuje človek v starosti.* (Udeleženka 4)

Negativni vidik organiziranega prostovoljstva

Nekateri ljudje se izogibajo formalnim oblikam prostovoljstva, ker se bojijo obveznosti in kompleksne regulative:

- *Zdi se mi, da smo včasih že preveč okupirani z nekimi pravili in se ljudje bojijo obvezati.* (Udeleženka 2)

Inovativne rešitve (sistem kreditnih točk, programi za svojce)

Eden od primerov je sistem kreditnih točk, kjer za vsako uro prostovoljstva prejmeš točko, ki jo lahko pozneje porabiš zase ali podariš naprej. Enako inovativna so usposabljanja za svojce, ki po smrti bližnjega lahko postanejo dragoceni prostovoljci:

- *Koroški DSO je uvedel sistem kreditnih točk: ura prostovoljstva je ena kreditna točka, potem jih lahko uporabiš zase ali podariš. To je ena zanimiva rešitev.* (Udeleženka 6)
- *Svojci, ki so doma oskrbovali, pridejo k nam na usposabljanje in mnogi kasneje ostanejo v sistemu prostovoljcev.* (Udeleženka 5)

Zaključimo lahko, da se potreba po prostovoljstvu pri oskrbi starejših povečuje. Potrebno je sistematično vlaganje v izobraževanje, več promocije in ustvarjanje občutka vrednosti za prostovoljske aktivnosti, kar bo povečalo tako število kot kakovost ljudi, ki se odločajo za to obliko solidarnosti.

Inovativne rešitve: Model kreditnih točk, sistematično usposabljanje svojcev in različne oblike medgeneracijskih centrov nakazujejo, da je prostovoljstvo v dolgotrajni oskrbi mogoče še naprej uspešno razvijati.

Viri motivacije in priložnosti:

- Medijski poudarek na uspešnih praksah;
- Sistematična usposabljanja in izobraževanja;
- Spodbujanje (mlajših) upokojencev in drugih ciljnih skupin z voljo in prostim časom ter vzgoja za prostovoljstvo;
- Proaktivno mreženje z lokalnimi skupnostmi in institucijami.

Ovire:

- Slaba razmejitev prostovoljskega in poklicnega dela;
- Preobremenjenost poklicnih kadrov (premalo časa za mentorstvo);
- Strah ljudi pred obveznostmi, ki jih prinaša formalizirano prostovoljstvo;
- Pomanjkanje priznavanja in vrednotenja prostovoljskega dela.

3.5.4 Rezultati fokusne skupine upokojenih z izkušnjo strokovnjakov

1. Osebne izkušnje s prostovoljstvom

Udeleženci razkrivajo širok spekter osebnih zgodb, ki jih je pripeljalo do prostovoljstva. Med razlogi so:

- **Družabništvo** z znanci, prijatelji in sosedami, ki so sami ali s težavo opravljajo vsakdanje aktivnosti (prevozi, spremstvo, nakupi);
- **Obiskovanje starejših v domovih:** ponujajo jim pogovor, čustveno oporo in občutek povezanosti;
- **Neposredni stiki v času oskrbe ob napredujoči bolezni** (demenca, rak). Nekateri so imeli izkušnjo, ko so bližnjega spremljali do konca:

- *Družabništvo že nekaj časa udejanjam pri gospe, žena pokojnega prijatelja. Poskrbim za prevoze do zdravnikov, v trgovino, na Žale. Vedno greva še na kavo in se veliko pogovarjava. (Udeleženec 1)*
- *Veliko časa sem obiskovala ljudi v domu starejših. Večinoma je šlo za družabništvo, ker so bili na postelji. Tudi 3 ure sem preživela z njimi. (Udeleženka 3)*
- *Trenutno obiskujem gospo, ki je stara 99 let. Ni dementna, a ne more hoditi. Rada vidi, da pridem, obujava spomine. Srede so rezervirane zanjo. (Udeleženka 7)*

Večina jih poudarja, da so jih k prostovoljstvu pritegnile lastne izkušnje z oskrbo bližnjih ali želja po medčloveški bližini.

Glavna motivacija za prostovoljstvo

Motivi zajemajo osebno zadovoljstvo, željo po vračanju dobrega, ki so ga sami prejeli, in razumevanje življenjskega kroga:

- *Razlog je, da sem hvaležen, ker sem sam lahko doživel marsikaj lepega, in zdaj vračam to dobro naprej. (Udeleženec 1)*
- *Tudi če si prostovoljec, vedno imaš nekaj od tega zase. Nekaj koristnega narediš, ne za denar, ampak za tisti občutek dobrega. (Udeleženka 2)*
- *Človek je največja vrednota. Kar daš, dobiš nazaj. (Udeleženka 3)*
- *Z obiskom na domu ali v domu starejših se učim, kaj pomeni staranje in kako je to sprejeti. Tudi sama bom enkrat tam. (Udeleženka 6)*

Pri večini je čutiti globoko empatijo do starejših, hvaležnost za možnost človeškega stika in spoznanja o lastnem staranju.

Časovni okvir

Prostovoljci se prilagajajo posamezniku in njegovim potrebam. Nekateri ga obiskujejo tedensko, drugi večkrat, če potrebuje spremstvo ali podporo. Čas vložka ni vedno enakomeren:

- *Nikoli ni samo ena ura; običajno dve ali več. Včasih pa večkrat na teden. (Udeleženka 2)*
- *Težko bi rekla koliko ur. Kakšen teden 6-7 ur, kakšen teden samo ena ura. (Udeleženka 9)*

Pri starejših prostovoljcih je obdobje upokojitve hkrati priložnost, da več časa in energije posvetijo ljudem, ki so osamljeni ali potrebujejo pomoč.

2. Izkušnje in znanja

Vodenje, spremljanje in podpora prostovoljcem

Več udeležencev poudari potrebo po organizirani podpori in stalnem spremljanju prostovoljcev. Nekaterim ljudem je težko spopadanje z bolečino, boleznijo in umiranjem, zato je dobro imeti možnost pogovora ali supervizije:

- *Potrebno je redno spremljanje prostovoljcev. Včasih se zgodi, da nekdo, ki ga obiskujemo, umre. Prostovoljec potrebuje psihološko podporo. (Udeleženka 2)*
- *Še bolj kot usposabljanje je pomembno druženje in povezovanje prostovoljcev, da si izmenjajo izkušnje. (Udeleženka 6)*

Izobraževanje prostovoljcev

Udeleženci menijo, da osnove psihologije starosti, osnovna medicinska znanja in komunikacijske veščine povečajo samozavest in učinkovitost v vlogi prostovoljca:

- *Dobrodošlo je usposabljanje s področja psihologije, nege, malo medicine, da znaš prepoznati določena stanja. (Udeleženka 2)*
- *Pomembno je prepoznati, če je starejši manipulativan, kdaj je dobro postaviti meje. (Udeleženka 4)*

Zlasti poudarjajo pomen empatije, prijaznega stika in smisla za človekovo dostojanstvo. Med ključne vrline štejejo potrpežljivost, posluš, odprtost in pripravljenost nameniti čas:

- *Najbolj pomembna pa je empatija ... in tudi čas.* (Udeleženka 4)

Glavne veščine in znanja

- **Komunikacija** (poslušanje, spodbujanje k pogovoru, postavljanje meja).
- **Razumevanje starostnih sprememb** in potreb oseb z demenco ali fizičnimi omejitvami.
- **Emocionalna stabilnost** in pripravljenost soočati se z bolečino, žalostjo, minljivostjo.
- **Osnove nege in prve pomoči** niso nujne za vse, vendar koristne za bolj samozavesten pristop.

3. Oblike sodelovanja in vizija prihodnosti

Vprašljiva zmogljivost sistema DO

Nekateri izražajo pomisleke, kako bo v prihodnje, če se bo število starejših še povečalo:

- *Ali bomo s prostovoljci zmogli pokrivati te potrebe čez 10-15 let?* (Udeleženec 1)
- *Danes se preveč pričakuje od prostovoljcev. Najprej naj država zagotovi, kar obljublja.* (Udeleženka 8)

Več podpore za najbolj ranljive

Prostovoljci so pogosto le dopolnilo, ne pa nadomestilo za formalne oblike oskrbe. Ob močnejši bolezni ali invalidnosti je potrebna profesionalna pomoč, prostovoljci pa največ prispevajo pri družabništvu in čustveni podpori.

- *Veliko je ljudi s slabo diagnozo, povsem odpisani. Prepuščeni sami sebi. Prostovoljstvo ni dovolj.* (Udeleženka 8)

Glavne naloge prostovoljcev v DO

Sogovorniki menijo, da negovalne storitve naj izvajajo profesionalci, prostovoljci pa se vključujejo v:

- **Družabništvo, spremstvo, sprehodi;**
- **Logistična pomoč** (npr. prevozi, nabava, pomoč pri opravilih);
- **Podpora pri aktivnostih dnevnega varstva** (vodenje delavnic, spodbuda, fizioterapevtske vaje, če ima prostovoljec ustrezno znanje);
- **Spodbujanje socialnih stikov v domovih za starejše:**

Pri nekaterih nalogah pa lahko pomagamo tudi domovom – recimo pri dnevnem varstvu, sprehodih, družabništvu. (Udeleženka 9)

Pridobivanje novih prostovoljcev

Udeleženci opažajo, da je večina prostovoljcev starejših od 65 let, zato razmišljajo, kako nagovoriti mlajše in delovno aktivne:

- *Kaj bo, ko njih ne bo več? Potrebno se je povezovati, organizirati skupine, iz katerih zrastejo novi prostovoljci.* (Udeleženka 2)

Nekateri predlagajo, da bi se v prostovoljske aktivnosti vključili tudi prejemniki socialne pomoči, saj so pričakovana, da prispevajo k družbeno koristnim dejavnostim.

Drugi predlogi, pobude

- **Preprosta administracija** in jasna pravna ureditev;
- **Ozaveščanje javnosti**, da bi se bolj zavedali potreb starejših;

- **Oblikovanje lokalnih skupin** ali medgeneracijskih društev, kjer se lahko ljudje družijo, izmenjajo izkušnje ter se medsebojno podpirajo.

Zaradi demografskih trendov se bo pomen prostovoljstva v dolgotrajni oskrbi povečal. Razumevanje staranja, usposobljeni prostovoljci in sistemska podpora so ključni dejavniki, ki lahko omilijo osamljenost in izboljšajo kakovost življenja starejših:

1. **Glavne dejavnosti:** Družabništvo, čustvena podpora, logistična pomoč pri prevozi, sprehodih, vodenju manjših prostočasnih aktivnosti v okviru domov in skupnosti;
2. **Izobraževanje in podpora:** Poudarjajo pomen usposabljanja, splošne podpore in medsebojnega povezovanja prostovoljcev, da lahko delujejo suvereno in s čim manj stisk;
3. **Sistemski izzivi:** Povečevanje potreb po dolgotrajni oskrbi odpira vprašanje, kje so meje prostovoljskega dela in v kolikšni meri lahko zapolni vrzeli. Država bi morala hkrati zagotoviti osnovne standarde;
4. **Vključevanje mlajših:** Večina prostovoljcev je starejša; iščejo se rešitve, kako v tovrstne aktivnosti pritegniti več mladih in delovno aktivnih.

3.5.5 Rezultati fokusne skupine s predstavniki prostovoljnih organizacij

1. Izkušnja s prostovoljci v naši organizaciji

Sogovorniki poročajo o različnih oblikah dela, ki vključujejo prostovoljce. Hospic, Hiša Sadežev družbe, Onkološki inštitut in druge organizacije sistematično vključujejo prostovoljce v programe:

- *V našem društvu imamo zelo dobro organizirano prostovoljstvo. Pozna se, da delujemo že 30 let in da smo osnovne programe začeli prav s prostovoljstvom.* (Udeleženka 1)
- *Na OI imamo prostovoljstvo od leta 2006 ... Zadnji mesec je bilo aktivnih 21 prostovoljcev, večina žensk, pridružujejo se tudi moški.* (Udeleženka 4)

Obstajajo izzivi pri vključevanju mlajših generacij, zlasti v manjših ali oddaljenih krajih, kjer je manj študentov. Po drugi strani so ponekod prostovoljci nad 60 let v večini.

Pomen prostovoljstva

Prostovoljstvo večina prepozna kot dopolnilo profesionalnemu delu, ki prinaša dodaten človeški stik, družabništvo in lajšanje osamljenosti:

- *Prostovoljstvo je tisto, kar zapolni eno praznino ... Bistvo vsega je odnos.* (Udeleženka 2)
- *Vloga tistega, ki nudi prostovoljstvo in tistega, ki ga prejema, naj bo enakovredna – oboji nekaj pridobijo.* (Udeleženka 5)

Pridobivanje prostovoljcev

Nekatere organizacije imajo čakalne seznane, druge se soočajo s pomanjkanjem kadra. Pogosto je ključni dejavnik osebni odnos in ugled organizacije:

- *Pri nas nimamo problemov s pridobivanjem – vedno je čakalna lista, a nimamo dovolj kapacitet za vse.* (Udeleženka 1)
- *Po mojih izkušnjah je človek tisti, ki pritegne prostovoljce – osebni pristop, iskrenost, varno okolje.* (Udeleženka 3)

Vlaganje v prostovoljce: usposabljanje in njegov pomen

Na vseh ravneh poudarjajo, da je za kakovostno prostovoljstvo ključno sistematično usposabljanje:

- *Prostovoljci so dobri toliko, kolikor vanje vlagamo časa in pozornosti.* (Udeleženka 1)
- *Pri nas prostovoljec ne more delati, če prej ne opravi obveznega usposabljanja, ki vsebuje 12 srečanj po tri ure.* (Udeleženka 1)

- *Tudi na Filantropiji imamo dogovor, da mora vsak prostovoljec opraviti uvodno usposabljanje. (Udeleženka 3)*

Zaradi specifičnosti področij (npr. onkologija, hospic, demenca) pogosto izvajajo dodatna, poglobljena izobraževanja.

Spremljanje in podpora prostovoljcem

Redni sestanki, supervizije in intervizije, tako v živo kot na spletu, omogočajo, da prostovoljci dobijo psihološko oporo in izmenjajo izkušnje. Pomembno je, da imajo prostovoljci dostop do koordinatorjev, ki znajo opaziti morebitno stisko in preprečiti neželene situacije:

- *Izvajamo redne supervizije in mesečna srečanja prostovoljcev, kjer se pogovorimo o primerih in možnih rešitvah. (Udeleženka 1)*

Vključevanje upokojencev

Sogovorniki opažajo, da so starejši prostovoljci pogosto na voljo za daljši čas in rednejše obiske, zato se izkažejo kot zelo zanesljivi, zlasti na področjih, kjer je potreben večji časovni vložek.

- *Morda so za družabništvo bolj primerni starejši, ker imajo več časa kot mlajši zaposleni. (Udeleženka 3)*

Vključenost v dolgotrajno oskrbo (DO)

Več organizacij išče načine, kako se vključiti ali nadgraditi delo znotraj predvidenih rešitev DO:

- *Mi kot hospic izpademo iz DO v celoti, nikjer nismo sistemsko umeščeni ... Tam, kjer nas sprejemajo, sodelujemo zelo dobro. (Udeleženka 1)*
- *Pri starejših, ki čakajo na oskrbo, lahko prostovoljci vsaj malo razbremenijo njih in svoje. (Udeleženka 5)*

Družinski oskrbovalci, ki so postali prostovoljci

Nekateri prostovoljci so sprva skrbeli za bližnje, nato pa po njihovi smrti ali izboljšanju ostali pri delu kot prostovoljci:

- *Veliko naših prostovoljcev je takšnih, ki so skrbeli za svoje in se po njihovi smrti odločili ostati v tej vlogi. (Udeleženka 6)*

Vloga prostovoljcev v dolgotrajni oskrbi

Prostovoljci so razumljeni kot dodatna podpora, ki se ne sme prekrivati z delom strokovnega osebja. Najpogosteje gre za družabništvo, spremstvo, osnovno informiranje ali pomoč pri raznih dnevnih opravilih:

- *Prostovoljec je nadstandard – dopolnjuje storitve. Ne sme nadomeščati strokovnjakov in izvajati negovalnih storitev. (Udeleženka 3)*
- *Naši prostovoljci so samo družabniki, ne menjujejo plenit ... (Udeleženka 7)*

Veščine prostovoljcev

Poleg empatije in čustvene stabilnosti so ključne komunikacijske spretnosti, poznavanje meja in specifičnih tem, denimo pri demenci ali onkologiji. Pri bolnišničnem delu je ključno osnovno znanje o občutljivosti bolnikov in njihovih čustvenih potrebah:

- *Čustvena zrelost in motiviranost za delo z bolniki. Empatija, spoštljiv odnos in sposobnost poslušanja so bistvene. (Udeleženka 4)*

Prostovoljci v domu za starejše

Več organizacij izvaja delavnice, bralne skupine in družabništvo v domovih za starejše, kjer skrbi predvsem za bogatenje pristočasnih aktivnosti.

- *V domu smo ustanovili bralno skupino, ki jo obiskuje 7-8 oskrbovancev ... Srečanja so v zadovoljstvo vseh. (Udeleženke 5)*

2. Potrebe in vloge, sodelovanje

Sodelovanje prostovoljskih organizacij

Sodelovanje v mreži različnih društev in organizacij je ključno. Vse več je primerov koordinacije ali lokalnih pisarn, ki posredujejo med različnimi prostovoljskimi skupinami:

- *Prostovoljske pisarne, kjer se ponudba in povpraševanje združita – to bi marsikje rešilo številne probleme. (Udeleženka 3)*
- *Pomembno je, da društva med seboj sodelujemo in se dopolnujemo, saj potreb ne bo zmanjkalo. (Udeleženka 7)*

Sodelovanje z drugimi organizacijami

Ključni partnerji so domovi za starejše, centri za socialno delo, zdravstvene ustanove in občine. Tam, kjer prostovoljce sprejemajo kot relevantne partnerje, se razvija uspešno sodelovanje:

- *Pri nekaterih DSO zelo dobro sodelujemo, pri drugih nas dojemajo kot konkurenco. Težko je, če te ne sprejmejo. (Udeleženka 2)*

Nekateri projekti kažejo, da je dobro povezovanje (npr. dnevno bivanje za starejše, koordinacija pomoči na domu) izjemno koristno, ali imajo organizacije na voljo skupna finančna sredstva in dovolj kadra.

Koordinatorji prostovoljcev

Vsi sogovorniki poudarjajo pomen koordinatorjev in mentorjev, ki se posvetijo razvoju in podpori prostovoljcev. Brez te systemske podpore in ustreznega financiranja je težko zagotavljati kakovostno prostovoljsko delo:

- *Koordinator je ključen, da se prostovoljci počutijo varne, imajo oporo in ne občutijo izkoriščanja. (Udeleženka 4)*
- *Mi imamo koordinatorja v vsakem odboru, a to je prostovoljna vloga, čeprav gre za veliko obveznosti. (Udeleženka 1)*

3. Ovira in podpora

Ozaveščenost družbe

Opažajo, da je v družbi prostovoljstvo pogosto prezrto ali nevidno, kljub veliki vlogi, ki jo igra pri oskrbi starejših in ranljivih skupin:

- *Veliko ljudi ne ve, kako pomembno je, da nekaj ur namenijo drugemu človeku. (Udeleženka 8)*

Zaposlovanje prostovoljcev

Nekatere organizacije iščejo načine, da bi uspešne prostovoljce zaposlile in jim omogočile strokovno rast. Tako se prehod iz prostovoljca v redno zaposlenega dogaja zlasti takrat, ko gre za osebe z ustreznimi kompetencami.

Mladi prostovoljci

Največja vrzel se kaže pri vključevanju mlajše populacije, ki je časovno obremenjena in se teže odloča za prostovoljstvo. Predlagajo več sodelovanja s srednjimi šolami in fakultetami:

- *Smo v čudnih časih. Ni več tistega klasičnega 'dobro se z dobrim povrne'. Pogrešamo več mladih v tej dejavnosti. (Udeleženka 4)*

Prostovoljstvo za ljudi z demenco

Gre za izjemno zahtevno področje, kjer je stalnost obiska in pripravljenost na ravnanje z zahtevnejšimi vedenji zelo pomembna. Povpraševanje daleč presega ponudbo, izobraževanja pa so obsežna in dolgotrajna, kar marsikoga odvrne:

- *Demenca je zahtevno področje. Pred leti smo izobrazili veliko prostovoljcev, a jih je hitro odnehalo. Ljudje se bojijo dolgotrajne obveze.* (Udeleženka 7)

Vključevanje tujcev

Obstaja potencial, da se begunci in migranti vključijo v prostovoljstvo kot način integracije. V praksi je to pogosto odvisno od lokalnih programov in podpore.

Razlike po Sloveniji

Razmere so različne: v večjih mestih imajo organizacije več prostovoljcev (tudi mladih), v ruralnih okoljih so daljše razdalje, manj možnosti za prevoze. Nekatere organizacije se zato soočajo z visokimi stroški povračil za pot.

Finančne težave

Večina organizacij se srečuje z omejenimi sredstvi. Mnoge oblike dnevnih centrov ali specializirane oblike pomoči bi lahko potekale redno, če bi bilo zagotovljeno stabilno financiranje:

- *Center Šiška je odprt samo enkrat na teden, zdaj poskušamo dvakrat. V tujini to že imajo vsak dan, a tu to zahteva veliko denarja, ki ga nimamo.* (Udeleženka 7)

Sogovorniki kljub vsem oviram poudarjajo, da želijo graditi še več povezav v skupnosti, saj so potrebe, zlasti pri oskrbi starejših, demenci in dolgotrajnih boleznih, v porastu:

- **Raznolikost vlog prostovoljcev:** Od družabništva in usmerjanja v bolnišnicah, do specializiranih dejavnosti, kot so pogovorne skupine v domovih in spremljanje onkoloških ali paliativnih bolnikov;
- **Ključna vloga koordinatorja:** Usposabljanje, mentorstvo in podpora prostovoljcem so nujni, da se zagotovi kakovost, motivacija in prepreči izčrpanost;
- **Povezovanje in sodelovanje:** Organizacije pogosto tvorijo mreže ali se povezujejo z lokalnimi institucijami. Kjer je odnos zaupanja, se vzpostavi uspešno sodelovanje. Pomanjkanje sredstev pa marsikje ovira takšen razvoj;
- **Izzivi na področju DO:** Prostovoljci lahko pomagajo pri razbremenitvi oskrbe, a nikakor ne morejo nadomestiti profesionalnih storitev. Gre za nadstandard, kjer je poudarek na osebnem stiku in družabništvu;
- **Iskanje mlajših in specializiranih prostovoljcev:** Posebej zahtevno področje so bolezni, kot je demenca, in bolnišnično okolje, kjer je potrebna visoka čustvena stabilnost. Mlajši se pogosto ne odločajo za takšno obliko, zato je generacijska vrzel očitna;
- **Finančna trajnost programov:** Dolgotrajni in obsežni prostovoljski projekti (npr. dnevni centri) so zahtevni in potrebujejo stabilne finančne vire. Zato si organizacije prizadevajo za razpise ali državno sofinanciranje.

3.5.6 Sklepne ugotovitve

Spodaj so zbrane ključne točke iz petih fokusnih skupin (dijaki, študenti, zaposleni, upokojenci ter predstavniki prostovoljnih organizacij). Poudarek je na glavnih ovirah pri vključevanju v prostovoljstvo in možnih rešitvah oz. priložnostih za izboljšanje stanja.

1. Ključni poudarki

1. Pomanjkanje časa in prilagodljivosti

- **Dijaki in študenti:** Opozarjajo na natrpane urnike, obveznosti (šola, treningi, študij, delo) ter potrebo po **fleksibilnih terminih**;
- **Zaposleni:** Opažajo, da mladi težko usklajujejo prostovoljstvo z rednimi obveznostmi. Tudi v institucijah (npr. domovi za starejše) je osebje preobremenjeno, zato težje koordinira prostovoljce;
- **Upokojenci:** Čeprav imajo več prostega časa, se pogosto spopadajo z lastnimi zdravstvenimi ali družinskimi obveznostmi.

2. Nejasne koristi in nezadosten sistem spodbujanja

- **Mlajši (dijaki, študenti):** Pogosto vidijo prostovoljstvo kot neplačano delo brez jasne vrednosti. Nekateri bi se lažje odločili, če bi za dejavnost prejeli **kredite, točke pri ocenah ali certifikate**;
- **Nezainteresirani** (tako med dijaki kot študenti): Ne vidijo smisla v prostovoljstvu, če ne prinaša neposrednih materialnih ali akademskih koristi;
- **Organizacije:** Nimajo enotnega sistema za priznavanje izkušenj in kompetenc, ki jih prostovoljci pridobijo (npr. pri delu s starejšimi ali v zdravstvu).

3. Finančni, logistični in infrastrukturni izzivi

- **Prevozi:** Dijakom in študentom je pot do uporabnikov (npr. starejših na domu) prevelik strošek ali logistična ovira;
- **Financiranje:** Organizacije imajo omejena sredstva za usposabljanje prostovoljcev, mentorstvo, supervizije, kritje potnih stroškov ipd.;
- **Razlike po regijah:** V ruralnih okoljih primanjkuje javnega prevoza in razdalje so večje, zato so stroški (časovni in finančni) višji.

4. Nizka ozaveščenost in pomanjkanje systemske podpore

- **Družbeno prepoznavanje:** Prostovoljstvo (zlasti pri starejših) ni dovolj predstavljeno v medijih; ljudje ne vedo, kakšne so konkretne potrebe, možnosti sodelovanja in vrednost oskrbe;
- **Formalno umeščanje:** Prostovoljstvo ni dovolj integrirano v dolgotrajno oskrbo (DO). Primanjkuje baze prostovoljcev ali koordinacijskih točk, kjer bi se potrebe in ponudba povezale, nejasna razmejitev nalog oz. prevelika pričakovanja in odsoten sistem priznavanja pridobljenih kompetenc;
- **Strah pred birokracijo:** Nekateri se bojijo formalnih prostovoljskih dogovorov ali dolgoročnih obveznosti.
- **Usposobljenost za prostovoljsko delo:** Brez ustreznega usposabljanja je prostovoljstvo lahko škodljivo tako za starejšega človeka kakor za prostovoljca.

5. Specifični izzivi (demenca, paliativa, bolnišnično okolje)

- Delo z osebami z demenco in umirajočimi je čustveno zahtevno, zahteva posebno **usposabljanje in stalnost** (na voljo več ur, tednov, mesecev). Marsikoga odvrne visoka odgovornost in dolgotrajna obveza;
- V bolnišnicah in domovih so prostovoljci sicer zelo zaželeni (družabništvo, spremstvo), a je usklajevanje z zdravstvenim osebjem in spoštovanje mej (npr. negovalne storitve ostajajo pri profesionalcih) dodatni izziv.

2. Rešitve in možnosti

1. Priznavanje prostovoljstva v izobraževalnih ustanovah

- **Za dijake in študente:** Vključitev prostovoljstva v šolski program (npr. izbirne vsebine, kreditne točke, možnost prakse), podeljevanje certifikatov, navzkrižno priznavanje v CV-ju ipd.;
- **Spodbujanje mentorstva:** Šola ali fakulteta zagotovi profesorja/koordinatorja, ki s prostovoljci tesno sodeluje, spremlja njihov napredek in ponuja podporo.

2. Fleksibilni in jasno opredeljeni programi

- **Kratkoročni in srednjeročni projekti:** Namesto strogih urnikov ponuditi različne oblike sodelovanja (npr. dve uri tedensko, občasni dogodki, možnosti ena na ena) z jasnimi nalogami;
- **Natančno definirane vloge:** Prostovoljecem se vnaprej pove, kaj se od njih pričakuje (družabništvo, pomoč pri prevozi, organizacijski vidik itn.).

3. Razvijanje in financiranje koordinacije

- **Vloga koordinatorja:** Zaposlena oseba (ali vsaj usposobljen prostovoljec) v organizaciji, ki skrbi za nabor, uvajanje, supervizijo in podporo prostovoljcev;
- **Lokalne prostovoljske pisarne ali platforme:** Mesta, kjer se združujeta povpraševanje in ponudba, da bi hitreje in pregledno povezali prostovoljce z uporabniki;

4. Usposabljanje in stalna strokovna podpora

- **Začetna izobraževanja:** Osnove komunikacije s starostniki in specifik starostnega obdobja, razumevanje pomena prostovoljstva za lasten razvoj, spoznavanje osnovnih starostnih bolezni npr. značilnosti demence, paliativne oskrbe, varnosti pri delu ipd.;
- **Nadaljnje izobraževanje:** Na aktualne teme.
- **Koordinirano medsebojno povezovanje prostovoljcev in supervizija:** Za izmenjava izkušenj in reševanje morebitnih konfliktov na terenu, medsebojno podporo in pomoč pri soočanju s čustvenimi obremenitvami.

5. Spodbude za starejše in ranljive skupine

- **Mlajši upokojenci:** Aktivno povabiti ljudi ob upokojitvi, da vključijo svoje veščine in izkušnje v prostovoljsko delo (družabništvo, vodenje skupin, delavnice, prevozi);
- **Družinski oskrbovalci:** Po končani skrbi za svojca lahko (če to želijo) nadaljujejo kot prostovoljci, saj imajo ustrezna znanja in empatijo.

6. Inovativne rešitve

- **Sistem kreditnih točk:** Za vsako uro prostovoljskega dela se dobi točko, ki jo lahko unovčiš zase ali podariš dalje (npr. časovna banka);
- **Digitalne platforme:** Spletna mesta, kjer se prostovoljci in organizacije povezujejo; mlajšim generacijam je to bližje;
- **Medijska kampanja:** Več **pozitivnih zgodb** in predstavitev uspešnih praks (npr. prostovoljec meseca, tv oglaševanje, reportaže), ki prikazujejo prostovoljstvo kot pomembno vrednoto.

3. Sklepne ugotovitve

- **Motivacija in ovire se razlikujejo po starosti in življenjskih okoliščinah:** Mlajši (dijaki, študenti) iščejo akademsko ali karierno korist, srednja generacija balansira med službo in družino, starejši pa so pogosto najbolj razpoložljivi, a potrebujejo dodatno spodbudo;

- **Družabništvo in čustvena podpora** so med najpogostejšimi oblikami prostovoljstva pri starejših, saj s tem lajšajo osamljenost in razbremenjujejo svoje;
- **Sistem prostovoljstva potrebuje trdno podporo:** financiranje za koordinacijo, usposabljanje in supervizijo, priznavanje prispevka prostovoljcev, jasne meje med profesionalnimi storitvami in dopolnilnim delom prostovoljcev;
- **Prihodnost v luči staranja:** Ob naraščanju potreb v dolgotrajni oskrbi prostovoljstvo postaja še pomembnejše. Da bi se povečalo število in kakovost prostovoljcev, je ključno sistematično vlaganje v usposabljanje, koordinacijo, promocijo in smiselno umeščanje prostovoljstva v formalne sisteme (šolski, socialni, zdravstveni).

3.5.1. Rezultati analize obstoječih prostovoljnih programov na področju prostovoljstva in laične pomoči v dolgotrajni oskrbi v Sloveniji

V nadaljevanju je zbran pregled obstoječih programov, ki se v Sloveniji ukvarjajo s/z (1) **prostovoljstvom v dolgotrajni oskrbi**, (2) **sodelovanjem šol** pri prostovoljskih dejavnostih, (3) **zaposlitvenimi priložnostmi**, ki izhajajo iz prostovoljstva ali so povezane z nudenjem pomoči starejšim, ter (4) **programi laične pomoči** v socialnovarstvenih ustanovah.

3.6.1 Prostovoljstvo v dolgotrajni oskrbi

a) Nacionalne in večje nevladne organizacije

1. Slovenska filantropija

- Je ena največjih organizacij v Sloveniji, ki se ukvarja s prostovoljstvom na različnih področjih (mladi, starejši, migranti);
- Dolgoročno spremlja in mentorira prostovoljce, tudi tiste, ki se vključujejo v pomoč starejšim (npr. v okviru projektov Hiša Sadežev družbe);
- Zagotavlja **uvodno usposabljanje** za prostovoljce (2-dnevni program), kjer se med drugim dotaknejo tudi področja dolgotrajne oskrbe.

2. Zveza društev upokojencev Slovenije (ZDUS) – program Starejši za starejše

- Povezuje veliko prostovoljcev, ki sami spadajo v tretjo generacijo in obiskujejo sovrstnike na domu;
- Glavne aktivnosti: družabništvo, informiranje, spodbujanje k aktivnemu življenju ter pomoč pri osnovnih opravkih (npr. spremstvo do zdravnika, usmerjanje k socialnovarstvenim službam);
- Program deluje po vsej Sloveniji, preko mreže krajevnih društev upokojencev.

3. Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje - program Mreža medgeneracijskih programov za kakovostno staranje

- Povezuje veliko število usposobljenih prostovoljcev vseh generacij, ki se ukvarjajo s prostovoljstvom za kakovostno staranje. Program je usmerjen v trajnejše prostovoljstvo in oblikovanje novih socialnih mrež.
- Glavne aktivnosti: vodenje skupin in družabništvo za kakovostno staranje, informiranje, celostna preventiva za zdravo, kakovostno in aktivno staranje ter medsebojna pomoč, ko nastopi potreba po oskrbi, organizacija medgeneracijskih dogodkov in usposabljanj.
- Program deluje po vsej Sloveniji, s pomočjo krajevnih organizatorjev mreže.

4. **Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije** – Skupine starih ljudi za samopomoč v nacionalnih in lokalnih mrežah
 - Povezuje veliko število prostovoljcev vseh starejših (večino upokojenih), ki se ukvarjajo s prostovoljstvom v tretjem življenjskem obdobju.
 - Glavne aktivnosti: vodenje skupin starih za samopomoč, usposabljanje, organizacija medgeneracijskih taborov.
 - Program deluje po vsej Sloveniji, s pomočjo organizatorjev lokalnih mrež.
5. **Spominčica – Alzheimer Slovenija**
 - Specializirana za delo z osebami z demenco in njihovimi svojci;
 - Usposablja prostovoljce za dejavnosti, kot so družabništvo, obiskovanja na domu ter informiranje o demenci v okviru Demenci prijaznih točk;
 - Program je zastavljen tako, da prostovoljci spoznavajo osnove dela z dementnimi osebami, komunikacijske pristope, meje in možnosti laične pomoči;
6. **Slovensko društvo Hospic**
 - Specializirano za spremljanje ob koncu življenja;
 - Organizirana mreža prostovoljcev, ki nudijo predvsem **psihosocialno podporo** umirajočim in svojcem, tako v domovih za starejše kot na domu;
 - Izobraževanje prostovoljcev: **temeljni tečaj** ter nadaljnje specializacije za žalujoče in oskrbo umirajočih.
7. **Rdeči križ Slovenije in Karitas**
 - Obe organizaciji imata dolgoletno tradicijo prostovoljskega dela z ranljivimi skupinami, tudi s starejšimi;
 - Sodelujejo pri nudenju dodatne podpore v domovih, razdeljevanju pomoči in obiskih na domu (družabništvo, prinašanje hrane, manjša nujna opravila);
 - Pogosto se povezujejo z lokalnimi skupnostmi in centri za socialno delo.

b) Širši socialnovarstveni programi in zdravstveno okolje

1. **Onkološki inštitut, UKC in bolnišnice**
 - Nekatero bolnišnice (npr. Onkološki inštitut, Psihiatrična bolnišnica Idrija) uradno vključujejo prostovoljce v obliki družabništva in podpore bolnikom, a to ostaja omejeno predvsem na **specializirano prostovoljstvo** (po uvodnem usposabljanju in pod mentorstvom);
 - Ta oblika prostovoljstva se dotika dolgotrajne oskrbe pri kroničnih in/ali onkoloških bolnikih.
2. **Programi pomoči na domu v okviru občin**
 - Ponekod se v sistem javne službe (pomoč na domu) vključujejo tudi prostovoljci – kot dopolnitev (nadstandard);
 - Organizirani so predvsem za **družabništvo, spremstvo** in minimalno fizično pomoč, pri čemer so profesionalne storitve (nega, higiena) v domeni zaposlenih.
3. **Prevozi za starejše** (npr. Sopotnik, Prostofer, Občina Domžale)
 - Gre za specifično obliko prostovoljstva, kjer se **prostovoljci vozniki** povezujejo z občinami in peljejo starejše na zdravniške preglede, v trgovino, po opravkih;
 - Program je v porastu, saj se s staranjem prebivalstva povečujejo potrebe po tovrstnih prevozih.

4. **Pomoč pri manjših opravilih** (npr. Občina Log-Dragomer, Občina Kamnik itd.)
 - Gre za specifično obliko prostovoljstva za pomoč starejšim pri manjših opravilih, kot so pomoč na vrtu, pri sezonskih opravilih, manjša hišna opravila, dostava živil ali drugih nujnih potrebščin ali spremstvo pri nakupih.
 - Tovrstna pomoč je praviloma koordinirana na občinski ravni, praviloma s pomočjo zunanjega izvajalca.
5. **Koordinacija in spodbujanje razvoja prostovoljstva na občinski ravni** (v okviru Starosti prijaznih mest in občin)
 - Starosti prijazne občine načrtno namenjajo del svojih virov (človeških in/ali finančnih) v sistematičen razvoj, koordiniranje in vzdrževanje prostovoljstva za področje staranja in medgeneracijskega sožitja (neposredno, preko občinskega zavoda, s pomočjo zunanjega izvajalca ali kombinirano). Praviloma imajo to zapisano v strategiji, konkretno uresničevanje pa v letnih načrtih in evalvacijah.
 - Pri tem uporabljajo različne inovativne pristope, v zadnjem času imajo vse večji poudarek na pridobivanju prostovoljcev in motivaciji.

3.6.2 Šolska sodelovanja (Dijaki in študenti)

1. **Izbirni predmeti in projektni dnevi**
 - Nekatere srednje šole in gimnazije vključujejo prostovoljstvo v obliki **izbirnih vsebin**, projektnih dni ali tednov, kjer dijaki obiskujejo starejše v domu ali se vključijo v družabništvo;
 - Pogosto gre za občasne ali kratkoročne projekte (npr. obisk domov za starejše ob praznikih).
2. **Praksa in terensko delo**
 - Študenti socialnega dela, zdravstvene nege, fizioterapije, psihologije ipd. lahko del opravljenega praktičnega usposabljanja (če institucija in fakulteta to dopuščata) opravijo v domovih starejših občanov, pri hospicu ali drugih ustanovah;
 - Delodajalci v socialnovarstvenih ustanovah pogosto izrazijo potrebo po prostovoljski pomoči, kjer študentje pridobijo praktične izkušnje, a to ni vedno formalno priznано kot del obvezne prakse.
3. **Sodelovanje z nevladnimi organizacijami**
 - Nekatere fakultete (npr. Fakulteta za socialno delo, Pedagoška fakulteta, Zdravstvena fakulteta) spodbujajo svoje študente, da se **prostovoljno vključujejo** v programe Rdečega križa, Hospica ali društev za pomoč starejšim;
 - Ponekod se takšno delo prizna kot del študijskih obveznosti (npr. v obliki projektnega dela), večinoma pa gre za neobvezno, a priporočljivo dejavnost.

3.6.3 Zaposlitvene priložnosti, ki izhajajo iz prostovoljstva

1. **Prehod prostovoljec → zaposlitev**
 - Nekatere organizacije (npr. Slovenska filantropija, Hospic, društva za pomoč starejšim) ob povečanem obsegu dela občasno **zaposlujejo** posameznike, ki so se izkazali kot predani prostovoljci in imajo ustrezne kompetence;
 - Prosta delovna mesta (npr. koordinator prostovoljcev, socialni delavec v NVO, izvajalec programov za starejše) se pogosto najprej ponudijo prostovoljcem, ki so že seznanjeni z delom organizacije.

2. Osebna asistenca

- Čeprav gre za plačano obliko pomoči, jo nekateri prostovoljci, ki se želijo profesionalno usmeriti v pomoč starejšim ali invalidnim osebam, vidijo kot naslednji korak;
- Program osebne asistencije je v Sloveniji urejen z Zakonom o osebni asistenci in ga izvajajo različne nevladne organizacije. Prostovoljci s predhodnimi izkušnjami so pogosto **bolj konkurenčni** za delo osebnih asistentov.

3. Različne socialno-podjetniške pobude

- Nekatera socialna podjetja, ki se ukvarjajo z dolgotrajno oskrbo (npr. dnevni centri, dostava hrane na dom), zaposlujejo ljudi z izkušnjami iz prostovoljskih programov;
- Primer: Ko nekdo opravi določeno število ur kot prostovoljec v dnevnem centru, ga lahko v primeru potrebe zaposlijo (denimo kot pomočnika pri raznih aktivnostih s starejšimi).

3.6.4 Program laične pomoči v socialnovarstvenih ustanovah

a) Domovi za starejše občane

1. Organizirano družabništvo

- V večini domov obstaja možnost **prostovoljskega družabništva**: sprehodi, klepet, bralne urice, igranje družabnih iger, manjša spremstva v okolici doma;
- Koordinatorji (socialni delavci, delovni terapevti) navadno poskrbijo, da prostovoljci dobijo uvodna navodila, nekateri domovi pa želijo, da se prostovoljec udeleži **krajšega internega usposabljanja**.

2. Pomoč pri aktivnostih in prireditvah

- Prostovoljci pomagajo pri organizaciji rojstnih dnevo, delavnic, izletov, praznovanj, kulturnih dogodkov;
- Pogosto so to **kratkoročne** ali **enkratne** akcije (ob posebnih dogodkih), kjer se laična pomoč zelo ceni.

3. Medgeneracijski centri in dnevni centri

- Nekateri domovi imajo v sklopu svoje ustanove organiziran **dnevni center** ali **medgeneracijski center**, kjer sprejemajo zunanje obiskovalce (tudi starejše, ki živijo doma);
- V te programe vključujejo prostovoljce (tudi dijake, mlade upokoјence), ki vodijo delavnice, pogovorne skupine, urice telovadbe ali ročnih spretnosti.

b) Centri za socialno delo, nevladne organizacije, župnijske karitas ...

1. Laiki v podporo strokovnemu kadru

- Nekaterе socialnovarstvene ustanove (npr. CSD) aktivno spodbujajo mrežo prostovoljcev, ki krepijo **družabno komponento** ali nudijo občasno praktično pomoč;
- Pogosto je ta laična pomoč ključna pri zapolnjevanju vrzeli, ko je strokovno osebje prezasedeno z drugimi nalogami.

2. Projekti za specifične ciljne skupine

- Programi, ki se osredotočajo na podporo socialno šibkim starejšim, na integracijo marginaliziranih skupin ipd. Primeri so:

- **Dostava hrane:** Prostovoljci dostavljajo hrano, obenem preverijo, ali posameznik potrebuje dodatno pomoč;
- **Obiski na domu** pri ranljivejših starejših (osamljeni, s slabšim socialnim omrežjem).

3. Kreditne točke, časovne banke

- Nekatere občine ali organizacije eksperimentalno uvajajo **časovne banke** ali sistem kreditnih točk (npr. Koroški DSO). To pomeni, da za vsako uro pomoči posameznik pridobi točke, ki jih lahko pozneje unovči zase ali podari naprej (npr. za dneve, ko bo sam potreboval pomoč).

3.6.5 Ključni izzivi in perspektive za prihodnost

1. Krepitev usposabljanj in stalne podpore

- Vse več programov uvaja temeljno in nadaljnje usposabljanje, saj delo s starostniki, še posebej z osebami z demenco, zahteva specifične komunikacijske in socialne veščine;
- Supervizija ter strokovna in psihosocialna podpora prostovoljcem so nujne za dolgoročno ohranjanje motivacije.

2. Sistematično povezovanje s šolami in fakultetami

- Širitev modelov, kjer šole vsaj del prostovoljstva priznavajo v okviru učnega načrta (npr. projektno delo, izbirni predmeti);
- Sodelovanje z visokošolskimi ustanovami, da se praksa ali določene projektne dejavnosti izvajajo v domovih in drugih ustanovah.

3. Formalno umeščanje v dolgotrajno oskrbo

- Pričakovanja so, da novi zakonski okviri dolgotrajne oskrbe (DO) v Sloveniji določijo **jasnejše mesto za prostovoljce**:
 - Razmejitev med strokovno (plačano) in laično pomočjo,
 - Možnost sofinanciranja koordinatorjev prostovoljcev v domovih za starejše ali drugih ustanovah,
 - Spodbude za prostovoljce (npr. kritje prevozov).

4. Financiranje

- Številni programi in nevladne organizacije se soočajo z negotovimi viri financiranja (projektne sredstva, donacije, občine);
- Stabilnejši in stalni viri (državni ali občinski) bi pripomogli k razvoju trajnih programov (npr. dnevni centri, stalna koordinacija).

5. Medgeneracijski pristop in vključenost skupnosti

- Uspešni modeli večgeneracijskih centrov, kjer mladi in starejši sodelujejo pri različnih aktivnostih (učenje, delavnice, družabništvo);
- Pozitivne izkušnje z medgeneracijskim prostovoljstvom kažejo, da se zmanjšuje osamljenost starejših in širi socialna mreža.

3.6.6 Sklepne ugotovitve

V Sloveniji obstaja **raznolika paleta** programov prostovoljske in laične pomoči za starejše – od velikih nacionalnih mrež (npr. Slovenska filantropija, Rdeči križ, Inštitut Antona Trstenjaka, ZDUS, Zveza

društev za socialno gerontologijo) do manjših lokalnih projektov (dnevni centri, časovne banke, Sopotnik).

- **Največji izzivi** so pomanjkanje sistemske podpore (predvsem financiranja in jasno definiranih vlog v dolgotrajni oskrbi), usklajevanje z izobraževalnim sistemom ter zagotavljanje kontinuiranega mentorstva;
- **Največje priložnosti** so v nadaljnjem povezovanju šol/fakultet in organizacij, v spodbujanju organizacije prostovoljstva na lokalni ravni, pri čemer ima lahko veliko vlogo občina, v uvajanju inovativnih pristopov (časovna banka, kreditne točke), v strokovni podpori (usposabljanju in superviziji) prostovoljcem ter v prepoznavanju prostovoljstva kot dopolnitve (nadstandard) k profesionalni oskrbi.

V prihodnosti bo – glede na demografske trende – vloga tovrstnih prostovoljskih programov še bolj izpostavljena, zato je ključno, da se **vzpostavijo stabilnejši mehanizmi financiranja in koordinacije** ter okrepi sodelovanje s šolami, občinami in drugimi deležniki v dolgotrajni oskrbi.

3.7 Rezultati preverjanja obstoječih zakonskih možnosti in administrativnih ovir v Sloveniji

Na podlagi pregleda tujih praks, zlasti nemškega modela (kot izhaja iz zaključkov DS1 in DS2), smo identificirali rešitev, ki bi lahko predstavljala pomembno dopolnilo tudi za slovenski sistem. V Nemčiji namreč obstajata dve obliki davčnih spodbud za prostovoljce:

- **Übungsleiterpauschale** – t. i. *trenerski pavšal*, ki omogoča davčno oprostitvev do 3.000 EUR letno za posameznike, ki opravljajo prostovoljno delo na področjih, kot so šport, izobraževanje, socialna oskrba in podobno;
- **Ehrenamtspauschale** – *splošni prostovoljski dodatek*, ki trenutno znaša do 840 EUR letno in prostovoljcem omogoča kritje stroškov brez vključitve teh sredstev v obdavčljiv dohodek.

Nemški sistem torej omogoča določen obseg davčnih ugodnosti za prostovoljce in organizacije, v katerih delujejo, pod pogojem, da izplačila ostajajo v zakonsko določenih mejah.

Naša analiza predlaga razmislek o prenosu podobne ureditve v slovenski pravni okvir, bodisi v obliki prilagoditve obstoječe zakonodaje (ZProst) bodisi kot dopolnitev Zakona o dolgotrajni oskrbi (ZDO), z namenom dodatnega spodbujanja prostovoljskega dela na področju oskrbe starejših.

Pravni okvir v Sloveniji in predlogi sprememb

1) Zakon o prostovoljstvu (ZProst)

V slovenskem pravnem redu je Zakon o prostovoljstvu (ZProst) zasnovan tako, da se v njem ne urejajo neposredno davčne olajšave, temveč se s 25. in 31. členom določa pravica prostovoljca do povračila stroškov (zlasti potnih, prehrane, nastanitve ipd.), ki se ne obravnavajo kot obdavčeni dohodek, če so izplačani v skladu s predpisi. Za uvedbo rešitve po vzoru nemške Ehrenamtspauschale ali Übungsleiterpauschale bi torej praviloma potrebovali spremembo v davčni zakonodaji (zlasti v Zakonu o dohodnini – ZDoh-2 ali sorodnih predpisih) in/ali deloma tudi v Zakonu o prostovoljstvu, če bi želeli tam omeniti nov tip neobdavčenih izplačil.

Predstavljamo dve možnosti, kako bi lahko takšno rešitev vpeljali:

1. možnost: Vključitev preko dopolnitve Zakona o dohodnini (ZDoh-2) in sklicevanje na Zakon o prostovoljstvu

Primer zakonodajnega pristopa:

a) Dopolnitev ZDoh-2 z novim členom, ki bi določal davčno olajšavo za prostovoljce:

- Lahko se doda nov člen (npr. 27.a) ali doda k 32. členu, ki opredeljuje »drugo«, ki bi določal, da je do določene letne višine (npr. do 3.000 EUR) neobdavčen prejem posameznika, ki opravlja prostovoljsko delo po Zakonu o prostovoljstvu (ZProst), če gre za opravljanje nalog s področja športa, vzgoje in izobraževanja, sociale ipd. (»trenerski dodatek«/Übungsleiterpauschale).
- Doda se dodaten odstavek, da je do določene letne višine (npr. do 840 EUR) neobdavčen splošni dodatek za prostovoljce (»Ehrenamtspauschale«), če gre za dejavnost v skladu z ZProst in je delo ustrezno evidentirano.

b) Sprememba ali dopolnitev ZProst, ki bi na kratko omenila možnost neobdavčenih izplačil po ZDoh-2:

- Dodal bi se (denimo) nov člen 31.a, v katerem bi pisalo, da lahko prostovoljska organizacija prostovoljcu izplača določeno nadomestilo za njegove naloge (trenerske, vodstvene ipd.) in da se takšna izplačila obravnavajo v skladu z davčno zakonodajo.
- Besedilo bi bilo lahko denimo:
»Ne glede na 5. člen tega zakona se ne šteje za plačilo ali druga materialna korist po tem zakonu tisti dohodek, ki ga prostovoljska organizacija ali organizacija s prostovoljskim programom v skladu z določbami Zakona o dohodnini izplača prostovoljcu do višine, določene z zakonom, in se šteje kot neobdavčeni prejem (Ehrenamtspauschale oziroma Übungsleiterpauschale).«

S tem bi se v ZProst zgolj sklicevali na spremembe v ZDoh-2 in jasno uredili, da izplačila do te meje ne kršijo načela »brezplačnosti« dela iz 5. člena ZProst.

2. možnost: Vključitev izrecnih zneskov neposredno v ZProst

Druga (manj pogosta) možnost bi bila, da bi se kar v ZProst uvedel nov člen, ki bi neposredno določal neobdavčeno višino (podobno kot v Nemčiji) in hkrati v istem členu predvidel ustrezen mehanizem davčne obravnave. Ker je davčni vidik sicer v domeni Zakona o dohodnini, bi bila takšna rešitev bolj »izstopajoča« iz slovenskega sistema, saj se običajno vsi dohodki in davčne oprostitve urejajo v davčnih predpisih. V praksi bi se torej v ZProst zapisal člen, ki bi vseboval:

»(1) Do zneska X EUR letno se dohodki, ki jih prostovoljska organizacija izplača prostovoljcu za opravljanje prostovoljskega dela v skladu s 7. členom tega zakona, ne štejejo za obdavčljiv dohodek.
(2) Do zneska Y EUR letno se dohodki, ki jih prostovoljska organizacija izplača prostovoljcu za opravljanje vodenja ali strokovnega usposabljanja (Übungsleiterpauschale), ne štejejo za obdavčljiv dohodek.

(3) Minister, pristojen za javno upravo, in minister, pristojen za finance, s pravilnikom podrobneje določita pogoje in postopke uveljavljanja teh oprostitiv.«

Takšen neposredni poseg v ZProst bi nato »zahteval« tudi ustrezno dopolnitev ZDoh-2, da se uskladi in se zagotovi dejanska oprostitiv v sistemu dohodnine (saj zakon, ki ureja prostovoljstvo, ne more sam od sebe spremeniti davčne osnove za dohodnino). V praksi gre torej za usklajen postopek med obema zakonoma.

Na kaj je treba paziti?

- **Bistvena razlika med »stroški« in »plačilom«**

Trenutna ureditev v ZProst (31. člen) določa povračila stroškov (potni stroški ipd.), ki so načeloma neobdavčeni, če so izplačani v skladu s predpisi. Übungsleiterpauschale in Ehrenamtspauschale pa v Nemčiji ne veljata le za povračilo stroškov, ampak omogočata simbolično plačilo, čeprav se to formalno davčno obravnava kot oproščeno.

- **Načelo neplačanega dela in morebitni konflikt z definicijo prostovoljstva**

ZProst (5. člen) pravi, da je prostovoljsko delo »brez pričakovanja plačila ali neposrednih/posrednih materialnih koristi«. Če se uvedejo višji zneski (npr. 3.000 EUR na leto) kot neobdavčeni dodatek, obstaja tveganje, da bi se deloma »zameglila« meja med prostovoljstvom in rednim zaposlovanjem. Zato je ključna skrbna omejitev zneskov in določitev, da ti ne izničijo statusa prostovoljca.

- **Učinki na nevladni sektor**

V praksi bi takšna rešitev prostovoljskim organizacijam olajšala nagrajevanje, predvsem pa ohranjanje dolgoročnih prostovoljcev v DO. Pogosto se takšni dodatki v Nemčiji izplačajo letno ali ob koncu leta, v višini do dovoljenega neobdavčenega zneska.

- **Višina letnih zneskov**

Aktualne nemške vrednosti so 3.000 EUR za Übungsleiterpauschale in 840 EUR za Ehrenamtspauschale (v preteklosti so bile nižje). V Sloveniji bi bile te številke stvar politične in strokovne presoje glede na povprečne dohodke in davčno politiko.

Kratek povzetek

- Nemški model Ehrenamtspauschale/Übungsleiterpauschale pomeni, da lahko prostovoljec na letni ravni prejme določen znesek, ki se ne šteje v obdavčljivi dohodek (ni dohodnine), s čimer prostovoljec in organizacija pridobita davčno olajšavo.
- Da bi takšno ureditev prenesli v slovenski pravni red, bi morali dopolniti (oziroma deloma uskladiti) **Zakon o dohodnini (ZDoh-2)** in po potrebi **Zakon o prostovoljstvu (ZProst)**. Samo z dopolnitvijo ZProst, brez spremembe davčne zakonodaje, ne bi bilo mogoče doseči, da so ta izplačila v praksi neobdavčena.
- V ZProst bi se lahko dodal nov člen, ki izrecno dovoljuje simbolična izplačila do določene meje, pri tem pa se sklicuje na ustrezne določbe v ZDoh-2. Prava davčna olajšava pa mora biti izrecno urejena v davčnem zakonu, da bo tudi dejansko veljala.

S takšno dvofazno spremembo (ZProst + ZDoh-2) bi se omogočilo, da bi prostovoljci podobno kot v Nemčiji lahko prejeli neobdavčen »trenerski« ali »splošni prostovoljski« dodatek za kritje stroškov in dodatno motivacijo, ne da bi to zrušilo temeljno načelo neplačnosti prostovoljskega dela.

2) Zakon o dolgotrajni oskrbi (ZDOsk-1)

Zakon o dolgotrajni oskrbi (ZDOsk-1) ne vključuje prostovoljnega dela. Določbe o prostovoljstvu bi lahko vpeljali in s tem hkrati spodbujali prostovoljsko delo na več ravneh:

1. Opredelitev vloge prostovoljcev v dolgotrajni oskrbi

V poglavju, ki ureja splošne določbe ali načela dolgotrajne oskrbe, bi lahko dodali novo določbo, ki izrecno priznava pomen in koristi prostovoljstva za (1) večjo socialno vključenost upravičencev do dolgotrajne oskrbe, (2) podporo rednim izvajalcem, (3) razbremenitev formalnega sistema ipd. To bi bil na primer nov člen, ki bi se glasil:

Novi člen X (vloga prostovoljcev)

(1) V okviru dolgotrajne oskrbe se spodbuja in omogoča tudi vključevanje prostovoljcev in prostovoljskih organizacij z namenom izboljšanja kakovosti življenja uporabnikov dolgotrajne oskrbe.

(2) Prostovoljsko delo se lahko izvaja kot dopolnitev storitev dolgotrajne oskrbe, pri čemer se upoštevajo predpisi s področja prostovoljstva in predpisi, ki urejajo varnost in zdravje pri delu, če je to potrebno glede na vrsto prostovoljskega dela.

(3) Vlada Republike Slovenije in občine lahko s posebnimi programi, razpisi ali javnimi pozivi spodbujajo razvoj ter financiranje prostovoljskih programov na področju dolgotrajne oskrbe.

2. Sklicevanje na Zakon o prostovoljstvu (ZProst)

Ker je temeljna ureditev prostovoljskega dela urejena v Zakonu o prostovoljstvu (npr. definicija prostovoljnega dela, pravice in obveznosti prostovoljcev, evidenca prostovoljcev), je smiselno, da se v Zakon o dolgotrajni oskrbi doda izrecen napotek, da se za vsa vprašanja v zvezi z izvajanjem prostovoljstva v dolgotrajni oskrbi smiselno uporabljajo določbe ZProst. Na primer:

Novi člen Y (povezava z Zakonom o prostovoljstvu)

(1) Vse pravice in obveznosti prostovoljcev, ki sodelujejo pri zagotavljanju dolgotrajne oskrbe, se urejajo v skladu z Zakonom o prostovoljstvu, če ta zakon ne določa drugače.

(2) Prostovoljske organizacije, ki želijo sodelovati v sistemu dolgotrajne oskrbe, morajo izpolnjevati pogoje, določene z Zakonom o prostovoljstvu, ter vpisom v vpisnik prostovoljskih organizacij pridobiti status za izvajanje prostovoljskega dela na področju dolgotrajne oskrbe.

3. Možnost vključevanja prostovoljcev v osebni načrt

Zakon o dolgotrajni oskrbi že predvideva osebni načrt, ki ga upravičenec sklene s koordinatorjem in/ali izvajalcem. Vanj bi se lahko vključilo jasno možnost, da se – zlasti pri manj zahtevnih opravilih ali pri družabništvu, spremstvu, ipd. – v postopek vključi tudi prostovoljec (ali prostovoljska organizacija). Denimo:

Dopolnitev členov o osebnem načrtu (npr. 42. ali 18. člen ZDOsk-1)

(1) Koordinator dolgotrajne oskrbe in upravičenec lahko v osebni načrt vključita tudi storitve oziroma dejavnosti, ki jih zagotavljajo prostovoljci ali prostovoljske organizacije, če upravičenec to želi in če so takšne aktivnosti za upravičenca koristne.

(2) Kadar se pri izvajanju dejavnosti prostovoljcev pokaže potreba po posebnih usposabljanjih (npr. za varno delo s starejšimi, demenco ipd.), je treba prostovoljcem zagotoviti ustrezno mentorstvo in podporo v skladu z določbami Zakona o prostovoljstvu.

4. Načini spodbujanja prostovoljskega dela

Kot poseben člen ali odstavek k poglavju o nalogah države in občin bi bilo mogoče dodati obveznost obeh ravni (državne in lokalne), da aktivno podpirata prostovoljske programe in projekte na področju dolgotrajne oskrbe. Na primer:

Sprememba 6. člena ZDOsk-1 (naloge Republike Slovenije in občin) ali dodatek novega člena Republika Slovenija in občine v okviru svojih pristojnosti spodbujajo razvoj programov prostovoljstva na področju dolgotrajne oskrbe tako, da:

- načrtno vključujejo prostovoljske organizacije v pripravo strategij in programov razvoja dolgotrajne oskrbe;
- pri javnih razpisih za sofinanciranje programov ali projektov v sklopu dolgotrajne oskrbe posebej upoštevajo projekte, ki vključujejo prostovoljsko delo v skladu z Zakonom o prostovoljstvu;
- spodbujajo izobraževalne in promocijske aktivnosti s področja prostovoljstva pri dolgotrajni oskrbi.

5. Vključevanje prostovoljcev v spremljanje kakovosti ali svetovalne strukture

Zakon predvideva različna posvetovalna in strokovna telesa (npr. Strokovni svet za DO). Ena od mest, kjer je mogoče vidneje promovirati prostovoljstvo, je vključitev predstavnikov prostovoljskih organizacij v ta svet ali pa zahtevati redno poročanje o vlogi prostovoljcev v sistemu:

Dopolnitev 9. člena ZDOsk-1 (Strokovni svet za DO)

- (1) V Strokovnem svetu za dolgotrajno oskrbo sodeluje vsaj en predstavnik organizacije, ki je vpisana v vpisnik prostovoljskih organizacij na področju dolgotrajne oskrbe in ima najmanj tri leta izkušenj pri izvajanju prostovoljskih dejavnosti za starejše in druge upravičence DO.
- (2) Strokovni svet spremlja razvoj in kakovost prostovoljskega dela v dolgotrajni oskrbi ter vladi predlaga ustrezne ukrepe za spodbujanje prostovoljstva.

Ostali posamezni elementi delovanja prostovoljcev na področju DO se definirajo v pravilniku o Prostovoljstvu na področju dolgotrajne oskrbe.

4 Sklepne ugotovitve s poudarkom na možnostih in oblikah vključevanja oseb za pomoč in družabništvo v Sloveniji

Rezultati raziskave, ki je vključevala pregled tuje literature, analizo sistemov dolgotrajne oskrbe (DO) v izbranih državah, poglobljenih intervjujev z mednarodnimi strokovnjaki ter fokusne skupine v Sloveniji, kažejo, da je zagotavljanje kakovostne pomoči in družabništva v DO ključno za blaženje osamljenosti in razbremenitev uradnih storitev. V slovenskem prostoru se prepozna vrsta **ovir** in **potencialov** za razvoj takšnih oblik podpore, pri čemer se izpostavlja vloga **neformalnega** (prostovoljsko, laično) in **formalnega** sektorja (zaposlovanje, koordinacija).

1. Pomen in izzivi neformalne podpore

V številnih evropskih državah, kjer se soočajo s staranjem prebivalstva, **prostovoljstvo** in laična pomoč v DO uspešno dopolnjujeta profesionalne storitve. Tudi v Sloveniji rezultati fokusnih skupin potrjujejo, da so potrebe po družabništvu in osnovni pomoči (spremstvo, manjša vsakdanja opravila) velike, še posebej pri:

1. **starejših**, predvsem tistih, ki živijo sami in imajo omejene socialne stike, pa tudi tistih, ki še imajo socialno mrežo, ki pa se zaradi umiranja vrstnikov in odseljevanja svojcev, velikokrat krči;
2. **družinah**, kjer svojci sami težko zagotavljajo stalno prisotnost zaradi službenih in drugih obveznosti;
3. **ljudeh z demenco** in drugimi kroničnimi boleznimi, kjer je čustvena podpora ključna.

Hkrati pa se pri naboru prostovoljcev in laičnih pomočnikov kaže **generacijska vrzel**. Mlajši (dijaki, študenti) se pogosto soočajo s pomanjkanjem časa in nejasnimi koristmi, srednja generacija je obremenjena z delom in družino, starejši upokojenci pa so sicer voljni, a potrebujejo dodatno spodbudo. Vse generacije potrebujejo tudi dodatno **usposabljanje** (npr. poznavanje specifike staranje, skrb za lastno zdravje in razvoj, delo z dementnimi, komunikacijske veščine) in **organizirano podporo** (medsebojno in supervizija). Šibka je tudi splošna **infrastrukturalna podpora**: odsotnost primernih baz prostovoljcev in nezadostno financiranje koordinacije (npr. koordinator v ustanovah, občinah).

2. Možnosti vključevanja in nadgradnje v Sloveniji

Na podlagi analize programov in ugotovitev intervjujev ter fokusnih skupin se izpostavlja več **usmeritev**, kako okrepiti laično pomoč in družabništvo v dolgotrajni oskrbi:

1. Razvoj formalnega okvira

- Umeščanje prostovoljstva v *Zakonu o dolgotrajni oskrbi (DO)*, da se jasno določi, na kakšen način in pod katerimi pogoji lahko prostovoljci dopolnjujejo profesionalne storitve (t. i. nadstandard) in opredeli možnost priznavanja njihovih kompetenc;
- Spodbujanje razvoja prostovoljstva na lokalni ravni, vključno z ureditvijo za to ugodne zakonske podlage;
- Vzpostavitev **kreditnega modela** oz. "časovne banke", kjer posameznik za opravljeno prostovoljsko delo prejme točke, ki jih lahko izkoristi v prihodnosti, ali unovči za svoje sorodnike.
- V Sloveniji zakonodaja ne zagotavlja specifičnih davčnih olajšav za prostovoljce, kot denimo v Nemčiji. Prostovoljci so oproščeni davka le pri prejemu **dejanskih povračil stroškov** (npr. prevoz, prehrana), ki so ustrezno dokumentirani in se ne vštevajo v dohodnino. **Možne izboljšave**:

1. **Uvedba pavšalnega neobdavčenega "prostovoljskega dodatka"** – podoben nemški Ehrenamtszuschale, kjer bi bil omogočen simbolični letni znesek brez davčnih obveznosti.
2. **Davčna olajšava za prostovoljce** – možnost, da si prostovoljec sam uveljavlja odbitek stroškov za svoje delo.
3. **Povečanje donatorskih olajšav in promocija** – npr. večji poudarek na (že možni) 1% dohodnine za NVO ter preprostejše pridobivanje statusa nevladnih organizacij v javnem interesu.
4. **Boljše smernice in administrativna poenostavitev** – jasna navodila ločevanja med "povrnitvijo stroškov" in "honorarjem".

2. Sistematično povezovanje z izobraževalnimi ustanovami

- Vključitev prostovoljskih dejavnosti v **šolske in univerzitetne kurikule** (kreditne točke, priznavanje prakse, možnost seminarskih ali projektnih nalog);
- Omogočanje **fleksibilnega urnika** za dijake in študente, ki se želijo priključiti prostovoljskim oblikam pomoči, in zagotavljanje sredstev za prevoze ter mentorstvo.

3. Profesionalizacija koordinatorskih vlog

- V domovih za starejše, pri NVO-jih in drugih ustanovah so potrebni **koordinatorji prostovoljcev**, ki zagotavljajo stalno podporo (usposabljanja, koordiniranje, skrb za prostovoljce, supervizije) ter evalvacijo dela;
- Vključevanje prostovoljcev v vsakdanjo dejavnost ustanove zahteva stabilno financiranje za honorar koordinatorja oz. koordinatrice (npr. iz javnih virov ali projektov).

4. Inovativne medgeneracijske oblike

- Spodbujanje **medgeneracijskih centrov** v lokalnih skupnostih, kjer se otroci, mladi in starejši srečujejo pri različnih dejavnostih (delavnice, družabne igre, skupne kulturne prireditve);
- Razširitev praks "sosedske pomoči" (npr. "časovne banke", "sistem dve uri za sočloveka na teden"), ki krepijo solidarnost in socialno mrežo znotraj kraja.

5. Ozaveščanje in promocija

- Organizacija **medijskih kampanj**: predstavitev uspešnih zgodb prostovoljcev, "prostovoljec meseca" ipd., kar bi povečalo privlačnost in prepoznavnost prostovoljstva ter razumevanje, da je prostovoljstvo za vse pomembna vrednota;
- Vzpostavitev digitalne podpore, npr. spletnega portala, kjer se združuje povpraševanje, in ponudba po tovrstni pomoči (t. i. "prostovoljska pisarna na daljavo").

3. Ključni koraki za nadgradnjo sistema

- **Zakonska ureditev**: Treba je pripraviti **pravilnike** ali smernice, ki bi jasno opredelili meje med laično in profesionalno oskrbo, določili pogoje za varno delo prostovoljcev ter priznanje njihovih kompetenc;
- **Finančna vzdržnost**: Brez jasnih mehanizmov (proračunskih, donatorskih) za pokrivanje stroškov koordinacije, prevozov, usposabljanj in promocije bodo tudi najbolj inovativni modeli težko obstali na dolgi rok;

- **Medsektorsko sodelovanje:** Povezovanje šol, fakultet, domov za starejše, neprofitnih organizacij in lokalnih skupnosti lahko ustvari mrežo, ki ne samo lajša stisk starejših, ampak tudi **bogati** socialni kapital vseh generacij;
- **Spodbujanje trajne angažiranosti:** Mladi pogosto sodelujejo le projektno ali kratkotrajno; za trajnejše vključevanje so ključni spodbujevalni ukrepi (npr. referenca za delo, točke pri študiju, možnost redne zaposlitve v NVO ipd.).

Na podlagi preučene literature in izvedenih poglobljenih intervjujev in fokusnih skupin je jasno, da **vključevanje prostovoljcev in laične pomoči** v dolgotrajni oskrbi v Sloveniji že poteka, vendar je razdrobljeno in premalo podprto s sistemskimi viri. Večja dostopnost in raznolikost oblik (od kratkotrajnih družabniških aktivnosti do strukturiranih trajnejših oblik prostovoljstva, "časovnih bank" in sistematičnega dela občin, od sodelovanja dijakov do vključevanja upokojenih profesionalcev) lahko bistveno izboljšata kakovost življenja starejših in hkrati zmanjšata obremenitve formalnega sistema.

Za dolgoročen uspeh je nujno poskrbeti za:

- **tesen stik z izobraževalnim sistemom** (zaradi mladega potenciala in vzgoje za prostovoljstvo),
- **profesionalno koordinacijo in financiranje** (zaradi kakovostne podpore),
- **prepoznavno umestitev v širši okvir DO** (zaradi legitimnosti in jasne razmejitve odgovornosti),
- **družbena (medijska) podpora** za informiranost in družbeno prepoznavnost.

Le tako bodo obstoječe dobre prakse, ki se v različnih okoljih že uveljavljajo, dobile trdno sistemsko podlago in spodbudile **nov, raznolik pristop k medgeneracijski solidarnosti** v dolgotrajni oskrbi.

Povzetek pravnih priporočil

- **Vzpostaviti pravno podlago** za simbolična neobdavčena nadomestila za prostovoljce po nemškem zgledu (ZProst + ZDoh-2);
- **V Zakonu o dolgotrajni oskrbi:** jasno opredeliti vlogo prostovoljcev; vzpostaviti povezavo z ZProst; omogočiti vključevanje prostovoljcev v osebne načrte oskrbe; sistemsko podpreti prostovoljske programe preko javnih razpisov; ter zagotoviti vključevanje predstavnikov prostovoljskih organizacij v ključna posvetovalna in odločevalska telesa.

Z upoštevanjem navedenih sprememb bi Slovenija naredila pomemben korak k sistemski vključitvi prostovoljcev v podporo dolgotrajni oskrbi ter hkrati izboljšala njihovo pravno in finančno priznavanje.

Literatura

1. Analiza ukrepov promocije poklicev v DO: kvantitativna raziskava (2023). Projekt Promocija poklicev v DO (V3-2224). Vodja: Univerza v Novem mestu Fakulteta za zdravstvene vede; financirano s strani Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS in Ministrstva za zdravje.
2. Bocquaire, E. (2016). Long-term care coverage in Europe. Society of Actuaries. <https://www.soa.org/globalassets/assets/Files/Pubs/pub-2016-05-ltc-coverage-europe.pdf> Euronews. How is Europe addressing challenges in long-term care? <https://www.euronews.com/business/2023/02/22/how-is-europe-addressing-challenges-in-long-term-care>
3. Buurtzorg. (n. d.). Buurtzorg model: Community nursing care. <https://www.buurtzorg.com/>
4. City of Tampere. (n. d.). Kotitori service platform. Retrieved from <https://www.kotitori.fi/>
5. Danish Ministry of Health. (n. d.). Flexi-care model for elderly care. <https://www.sum.dk/>
6. Digitaler Engel. (n.d.). Digital angel project in Germany. Retrieved from <https://www.digitaler-engel.org/>
7. Dimic, V. (2020). *Analiza koncepta DO za slovenski prostor: diplomsko delo* [Diplomsko delo, V. Dimic]. Repozitorij Univerze v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=132564>
8. Fischer, S. (2022). Primeri dobrih praks vključitve neformalnih oskrbovalcev v sistem v Nemčiji in na Škotskem. *Kakovostna starost: časopis za socialno gerontologijo in gerontagogiko*, 25(3), 76–77.
9. Italian Ministry of Health. (2014). Piano Nazionale Demenze. <https://www.salute.gov.it/>
10. Lee, S. H., Chon, Y., & Kim, Y. Y. (2023). Comparative Analysis of Long-Term Care in OECD Countries: Focusing on Long-Term Care Financing Type. *Healthcare*, 11(2), 206. <https://doi.org/10.3390/healthcare11020206>
11. Monalisa. (n.d.). Mobilisation nationale contre l'isolement des âgés. <https://www.monalisa-asso.fr/>
12. Ponz, C., & Schoenmaeckers, R. (2021). *Ageing policies – access to services in different Member States: Country study on Germany (Annex III)*. Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, European Parliament. <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>
13. Računsko sodišče RS (2019). Revizijsko poročilo 2019 Skrb: za tiste, ki zaradi starosti, duševne ali telesne prizadetosti potrebujejo pomoč drugih. https://www.rs-rs.si/fileadmin/user_upload/Datoteke/Revizije/2019/KAM/KAM-2_RSP_RevizijskoP.pdf
14. RESIL4CARE Adoption and Implementation in Organizations (2023). Literature Review. ISSRA, IAT, FRODIZO, I4D, IVASS in LAS NAVES.
15. Scottish Government. (2011). Reshaping care for older people: A programme for change. <https://www.gov.scot/>
16. Spasova, S., Baeten, R., Coster, S., Ghailani, D., Peña-Casas, R., & Vanhercke, B. (2018). *Challenges in long-term care in Europe: A study of national policies*. European Social Policy Network (ESPN). European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1135&langId=en> SURS. Število in sestava prebivalstva. (2021). <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/17/104>.
17. Swedish Ministry of Health and Social Affairs. (n.d.). Äldrelyftet: Elderly care boost. <https://www.regeringen.se/>
18. World Health Organization. (2021). Pricing long-term care for older persons. WHO Centre for Health Development (Kobe, Japan). <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/344505/9789240033771-eng.pdf>
19. WELL CARE. Investing in the mental wellbeing and resilience of long-term care workers and informal carers through the identification, evaluation and promotion of good practices across Europe (2024). Horizon. Report on analysis of legislation, policies, care frameworks and funding schemes. Linnaeus University, Sweden.
20. World Health Organization. (2024). State of long-term care in Ireland. WHO Regional Office for Europe. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2024-10367-50139-75516>
21. Zeitbank 55+. (n. d.). Time bank in Austria: Community support for the elderly. <https://www.zeitbank.at/>